

De taal van - binnen - uit

door J. BOETS (1)

Materiaal voor de studie van het aspekt „herhaling” in de niet-literaire taal

De klankexpressie is een linguïstisch verschijnsel dat niet alleen in de literaire, en inz. dan in de lyrische, maar ook in de algemene taal een onmiskenbare rol speelt. De taalkundigen die de klankexpressieve taalbestanddelen, m. a. w. de *door de klank* gemotiveerde vormen, naar de randgebieden van de taal wilden verwijzen — we denken aan de Saussure — verleggen de aksenten heel erg in de richting van het rationele en van het — een inderdaad zeer wezenlijk aspekt ! — doelbewust op kommunikatie afgestemde karakter van de taal. Hun principieel uitgangspunt belet hen, of maakt het hun zeer moeilijk, met de in het huidige stadium van de taal minder opvallende, maar daarom niet minder werkelijke, spontane, expressieve, dus niet-rationele, aspekten rekening te houden.

Sedert de Saussure heeft men, dank zij een onbevooroordeelde studie van de taalfeiten, een heel stuk weg afgelegd in de richting van dat niet-rationele in de taal. Men is er

(1) Onze linguïstische studie is hier opgenomen, omdat ze hoofdzakelijk steunt op dialektisch materiaal.

zelfs toe gekomen in een structurele beschouwing de antinomie tussen de twee aspecten principieel op te heffen, o. m. door de konsekwente erkenning van een principe dat in elke levende taal actief blijft, nl. dat van de *taalgewoonten*. Hiermee bedoelt men o. m. dat klankverbindingen, ritmische bewegingen (cf. de frekwentatieve werkwoorden), oppositiewaarden tussen klanken enz., met betekenis (in de brede zin van het woord) geladen worden in die mate dat ze zelfs autonoom expressief kunnen zijn. De lexikografen, die uiteraard met de taalfeiten moeten rekening houden, zijn wel de eersten geweest om met nadruk op dat verschijnsel te wijzen.

Behalve — of samen met — die taalgewoonten zijn echter nog heel wat andere expressieve tendensen actief. En hier denken we niet alleen aan vormen van beklemtoning met o. m. de geminatie of de verscherping, aan „Streckformen”, reduplikatie, ablaut enz., maar ook aan rijm, alliteratie, zelfs assonantie ; niet alleen aan klanknabootsing of bewegingschildering, maar ook aan klanksymboliek. Zolang deze verschijnselen enkel in de poëtische taal werden beschreven, waren zij voor de linguïst niet zo duidelijk van essentieel belang. Maar nu men ze ook heeft erkend als *taalscheppende* factoren of als oorzaken van betekeniswijziging in de woorden zoals ze in het woordenboek staan opgetekend, moet de taalkundige ze in zijn *taalinzicht* een plaats toekennen. En omdat die factoren nu m. i. zo belangrijk zijn, zal ik in dit artikel trachten — al was het maar als een voorlopige werkhypothese — resoluut uit te gaan van een principe dat diametraal tegenover dat van de Saussure *schijnt* te staan. Want ook al werd diens definitie van de taal reeds zeer sterk genuanceerd, toch komt het mij voor dat de neiging om van zijn bepaling te blijven vertrekken, een hinderpaal is om tot een zuiver inzicht in de *taalwerkelijkheid* te komen. En die neiging bestaat inderdaad nog steeds.

„Taal” is volgens De Groot nog altijd „een systeem van conventionele tekens”. Met ‘konventioneel’ bedoelt hij dan dat „de betekenis niet zonder meer uit de vorm begrepen kan worden” en dit konventionele karakter bewijst hij o. m. op grond van vaststellingen in verband met het bestaan van verschillende woorden voor éénzelfde begrip (in verschillende talen of in dezelfde taal), met het bestaan van synoniemen, van homoniemen (in verschillende talen of in dezelfde taal) en met woordkreaties (1).

Al die argumenten lijken overtuigend, maar ze veronderstellen een onbewezen principe. Ze steunen immers op het postulaat dat de (door mij hier veronderstelde) niet-rationele taalscheppende tendens ten eerste enkelvoudig zou zijn (alsof de zon alleen maar licht zou kunnen geven, en niet én licht, én warmte, én energie enz.), ten tweede dat een zelfs enkelvoudige tendens zich maar in één richting zou kunnen bewegen, d. w. z. zich in één vorm uiten (alsof er voor het water van een bron boven in de bergen maar één bedding mogelijk zou zijn om naar beneden te komen), ten derde dat de eenmaal ontstane vorm achteraf niet door andere (desnoods ook niet-rationele, maar wel hoofdzakelijk rationele) tendensen zou kunnen gewijzigd worden.

De theorieën van de Saussure zijn voor de structurele taalwetenschap bepalend geweest. Hoe paradoksaal het ook lijkt toch zou ik deze structurele taalopvatting willen zien als verhelderend voor een taalinzicht dat met het principe van de Saussure in strijd schijnt te zijn. Dit inzicht zou ik dan willen vorm geven met de taal „een systeem van principieel niet-konventionele tekens” te noemen, d. w. z. een geordend geheel van mekaar beïnvloedende tekens waarvan de vorm

(1) A. W. DE GROOT, *Inleiding tot de algemene taalwetenschap. Tevens inleiding tot de grammatica van het hedendaagse Nederlands*, Groningen 1962, blz. 1 v.; zie ook o. m. blz. 124 v. en vooral blz. 289 v.

niet in de eerste plaats door rationele of bewust op kommunikatie afgestemde principes wordt bepaald, maar door spontane tendensen die slechts achteraf gecontroleerd kunnen worden. Ik wil er wel onmiddellijk met klem aan toevoegen dat deze controle inderdaad plaatsvindt, dat zelfs zeer sterke rationele d. i. ordenende tendensen op die niet-rationele krachten inwerken; zo sterk zelfs dat de taal in haar 'meest geciviliseerde' vorm de indruk kan wekken haast volkomen konventioneel te zijn. 'De indruk kan wekken' omdat de elementen ervan passen in een structuur die we — door onze vertrouwdheid ermee — als rationeel, dus bewust doelgericht zijn gaan aanvoelen en derhalve 'logisch' noemen. Voorlopig slechts twee bewijzen. Ten eerste de structuur zelf. Welk bewust rationeel verantwoord principe immers kan actief zijn geweest bij het tot-stand-komen van deze structuur? Ten tweede een antwoord op een van de sterkste argumenten ten voordele van het konventionele karakter. „Nieuwe woorden van willekeurige vorm met willekeurige betekenis worden gecreëerd”, zegt De Groot (1) en hij geeft als voorbeelden de recente woorden 'gas' en 'kodak'. Maar waarom werden die woorden wel aanvaard en zovele andere creaties niet? Omdat de vorm ervan beantwoordde aan niet-rationele eisen. — zijn het alleen maar structurele? — die de taalgebruikers aan de woorden zijn gaan stellen!

Het is bij een nadere beschouwing van deze twee definities wel vlug duidelijk dat het onderscheid veel minder groot is dan de aan- of afwezigheid van het bijwoord 'niet' zou doen vermoeden, en dat — zie De Groots omschrijving van de term 'konventioneel' — alles zich tenslotte bijna tot een 'schakering' beperkt. Toch lijkt mij deze verplaatsing van het aksent taalpsychologisch niet onbelangrijk, al was het

(1) *Ibid.*, blz. 2.

maar omdat ze ons toelaat meer onbevangen tegenover de taalwerkelijkheid te komen staan en ons een dieper inzicht geeft in de ware aard van de structuur zelf. Deze opvatting is trouwens niet zo nieuw. Men hoeft zelfs niet eens terug te grijpen naar de taaltheorieën van de romantiek. Ze werd door Felix Mayer, een niet-taalkundige, op een m. i. overtuigende wijze verantwoord en in een logische syntese ingebouwd (1). Aansluitend bij het taalpsychologisch onderzoek beklemtoont hij zeer sterk — en m. i. terecht — de biologische zijde van de taal, ook al houdt hij daarbij terdege rekening met het feit dat de ordenende 'logos' van in het begin in de taal actief is (2).

In deze bladzijden is het niet mijn bedoeling samen met Mayer de stelling principieel te bewijzen, ik wil enkel maar materiaal verzamelen aan de hand van hetwelk het mogelijk moet zijn te tonen dat — ondanks de sterke inwerking van verintellektualiserende krachten — de taal op dit ogenblik nog een principieel niet-konventioneel systeem van tekens is. Ook al is de taal in haar groei ononderbroken op weg naar de verintellektualisering, toch is de aard van die groei zelf door niet-rationele factoren medebepaald, zodat we tot in de harde rationele korst van de vastgegroeide taalbestanddelen de structuur van de beweeglijke en niet-rationeel geleide tendensen weervinden. Hoe dieper we naar de kern afdalen, des te verder we ons van de 'geciviliseerde' taallagen verwijderen, maar hoe duidelijker tevens het 'naturhafte' wordt : daar ontmoeten de van-buiten-uit inwerkende rationele tendensen de niet-rationele, die van-binnen-uit actief zijn. Om het aanschouwelijk te maken veronderstel-

(1) FELIX MAYER, *Schöpferische Sprache und Rhythmus* (Herausgegeben und mit einem Nachwort versehen von Erich Simenauer), Berlin 1959. Vooral hst. V : Die Doppelnatur der Sprache, blz. 58-80.

(2) Cf. de bespreking in *Lewense Bijdragen* IL (1960), Bijblad, blz. 51-55.

len we dat het hele taalveld bolvormig is. Twee polen zijn bepalend : de niet-rationele middelpuntvliedende kern en de middelpuntzoekende rationeel-ordenende en verhardende atmosfeer (1). De Saussure vertrekt van-buiten-uit, van de korst, wij zouden willen vertrekken vanuit de kern. Daar dit echter niet *kan*, zoeken we zo diep mogelijk naar bewijzen of naar de neerslag van de (strukturerende !) kern en komen zo naar de korst toe.

Waar men traditioneel in de taal in de eerste plaats een kommunikatiemiddel ziet, zullen wij hier het expressieve karakter ervan als even belangrijk moeten beschouwen, alleszins wanneer we ons bezinnen over de aard van de taal. We zouden dan ook systematisch op zoek moeten gaan naar de elementen die expressief zouden *kunnen* zijn. Zo zouden we bv. konsekwent, d. i. statistisch, kunnen proberen uit te maken hoeveel woorden er in onze taal zijn waarin een vokaal of konsonant steeds opnieuw met de semantische inhoud verband houdt. Voor het begrip 'klein' en verwante zouden we bv. het onderzoek van Jespersen (2) statistisch kunnen uitwerken. Woorden als 'min, gering, petieterig, schriel, krimpen, slinken, stip, stippel, spits, pin (3), kriebelig, kriel, (geen) kriezel, (geen) ziertje, pieterig,

(1) In *Moderne theorieën in verband met klankeffressie. Een kritische studie met een systematische bibliografie over de jaren 1900 tot 1960*. (Koninklijke Vlaamse Academie; Bekroonde werken, reeks VI, nr. 96), Gent 1965, waarnaar ik voor meer algemene inzichten in verband met dit onderwerp verwijs, heb ik blz. 106 deze voorstelling in een diagram vastgelegd. Het niet-expressieve werd daarin echter in het centrum en het expressieve aan de buitenkant geplaatst. Het omgekeerde lijkt mij op dit ogenblik juister als voorstelling.

(2) OTTO JESPERSEN, *Symbolic value of the vowel I*. In : *Meisterwerke der romanischen Sprachwissenschaft*, dl. I, München 1929, blz. 53-68.

(3) Deze eerste tien werden ter illustratie van hetzelfde verschijnsel verzameld in C. P. F. LECOUTERE-L. GROOTAERS, *Inleiding tot de taalkunde en tot de geschiedenis van het Nederlands*, Leuven-Groningen-Den Haag 1948 (6de verb. en verm. dr.), blz. 197.

pietlut, pietsje, piesje, piezelig, 'n ietsje, 'n tikje, tieter-(ken) (gew.), tip(pel), hittepetit, pietepouterig enz.' zouden we dan kunnen vergelijken met woorden als 'groot, zwaar, log, grof, machochel enz.'. (Woorden als 'dik' of Eng. 'big' als tegenargument gebruiken, heeft natuurlijk geen zin. Misschien zijn die dan niet expressief, misschien zijn ze op grond van een ander kenmerk van de klank expressief voor hetzelfde of voor een ander aspekt van de betekenis (1). Alleen een volledige ontleding van het materiaal zou hieromtrent uitsluitel kunnen geven.) Zo zouden we dan wellicht ook de eigenaardige (?) vorm van woorden als 'bombarie, habbekras, habberdoedas, hakkepoffen, habbezakkig, labbekak, labberdoedas enz.' eindelijk eens 'klankwettig' verklaren, dit wil dan zeggen volgens de expressiekracht van de klanken, die op haar manier wetmatig kan zijn. Zo ver zijn we echter nog niet en, ook al lijkt het vermoeden dat zulk bewijs mogelijk is zeer stevig gefundeerd, toch blijft het voorlopig voorzichtig alles in de voorwaardelijke wijs te formuleren. In dit artikel kunnen we het betoog dan ook niet zo breed opzetten. We zullen ons beperken tot één aspekt van het klankexpressieve karakter van de taal, nl. tot het niet-rationele verschijnsel *herhaling* als autonome taalscheppende faktor en/of als aktief beginsel van semantische verschuiving (2).

We kiezen alleen de vormen die voelbaar een herhalings-element bevatten. Eerst komen aan de beurt een reeks

(1) Cf. hst. III : *Uiteindelijke fundering van de klankexpressiviteit*, blz. 103-116 in *Moderne theorieën* (cf. voeten. 1, blz. 176).

(2) Voor de linguïstische achtergrond van het verschijnsel verwijs ik naar het hoofdstuk : *Klankexpressieve herhaling in de niet-dichterlijke taal*, blz. 146-177 in *Moderne theorieën* (cf. voeten. 1, blz. 176). Het betrekkelijk omvangrijke materiaal dat op korte tijd uit een klein aantal werken kon geëxcerpeerd worden, bewijst wel dat er in deze richting nog heel wat zou kunnen gebeuren. Vgl. trouwens met het werk van A. Z. BZDEGA, nr. 15 van de *Bronnen*.

woorden die door hun duidelijk primitief herhalingskarakter op het laagste taalniveau staan. Volgen de reeksen waarin het herhalingsaspect door een variatieëlement in spanning wordt gebracht, dus vormen die daardoor reeds aanzienlijk 'hoger' staan, om langzamerhand op te klimmen naar de buitenkant van het taalveld ; ook daar zullen we dan nog enkele vormen aantreffen waarin het herhalingsaspect dermate actief is dat we ons vragen moeten stellen omtrent hun zgn. 'konventioneel' karakter.

Achtereenvolgens behandelen we dus :

A. de herhaling zonder variatieëlement

de zuivere reduplikatie

B. de herhaling met variatieëlement

1. de klinkerwisseling in woorden

ablautformaties

de klinkerwisseling in woordgroepen

ablautende woordgroepen

2. op rijm gebouwde woorden

rijmformaties

op rijm gebouwde woordgroepen

rijmende woordgroepen

3. op alliteratie gebouwde woorden

allitererende formaties

op alliteratie gebouwde woordgroepen

allitererende woordgroepen

C. enkele woorden die door assonantie of anderszins expressief lijken ; het herhalingselement is hier minder duidelijk, misschien louter ritmisch.

* * *

Ik ben er mij van bewust dat beschouwingen als deze bij anders georiënteerde taalkundigen op heel wat verzet zullen

stuitten. Het onderwerp was zo lange tijd taboe onder taalgeleerden die vreesden dat ze zich door toegevingen in die richting in diskrediet zouden brengen. Ook al wilden ze in voetnoot glimlachend wel een kleine concessie doen als ze in verband met een of andere vorm de taal onbetwistbaar aan het spelen hadden gezien, toch waren ze erop uit alles weer zoveel mogelijk glad te strijken door ergens — in dezelfde of in een andere taal — een vorm op te sporen die het konventionele zou kunnen redden. Is het bewegingschilderend karakter (en derhalve de bewegingschildering als taalscheppende faktor) in woorden als 'fiefloeder, flikketeer, piepeleer, pumpelepamp, vlifloeter' enz. enz. (1) voor 'vlinder', of het 'bevallige' in de klank van 'pimpampoentje pieternelleken, piepernelleken, pimpamporeken' voor het 'onze-lieve-heersbeestje' (2), ontzenuwd als men er een ouder niet expressief grondwoord voor gevonden heeft? Waarom bestaan er voor een begrip als 'paard' niet zoveel ablatende, (rijmende) allitererende of... ritmische varianten?

Dit alles zijn slechts een paar beschouwingen, die ik voorzichtigheidshalve aan het materiaal laat voorafgaan : ook al zouden sommige vormen volledig etymologisch kunnen teruggebracht worden tot niet expressieve woorden (en die zijn er voorzeker tussen !), dan zou daarmee niets weerlegd zijn. Integendeel. De konstatacie dat klankexpressieve neigingen zo sterk zijn dat ze bestaande woorden kunnen beïnvloeden in hun vorm, zal de taalscheppende kracht van die niet-rationele tendensen alleen maar des te overtuigender bewijzen.

(1) Enkele vormen uit het omvangrijke materiaal dat J. L. PAUWELS (cf. *Bronnen*, nr. 4, blz. 329-383) uitvoerig bespreekt. In voetn. 1, blz. 333, wijst hij op de reduplikatie in Lat. *pápilio*, het stamwoord van een hele reeks varianten.

(2) J. L. PAUWELS, *ibid.*, voetn. 2, blz. 333.

Bronnen (1)

De bronnen worden achter het woord met het nummer van het werk aangeduid ; vermelding van de bladzijde leek me in de kleinere werken overbodig.

Als er geen nummer aangegeven wordt, staan ze in Van Dale. Indien ze niet in Van Dale voorkomen en dit is om een of andere reden het vermelden waard, dan wordt n.V.D. bijgevoegd.

Sommige komen uit het mij bekende dialect (aanduiding : dial. Kerkhoven) ; heel wat werden mij mondeling of schriftelijk door Prof. J. L. Pauwels meegedeeld (vaak met aanduiding : Aarschot).

1. C. ELJKMAN, *Lijst van Zaaansche woorden* ; — Noord en Zuid III (1880), p. 299-320.
2. *Verklarend glossarium getrokken uit het Gezelle-lexikon van Prof. Dr. Frank Baur*. Komt voor in GUIDO GEZELLE's *Dichtwerken*, Amsterdam z. j. (derde herz. druk), bezorgd en ingel. door Prof. Dr. Frank Baur, p. 827-893. De verwijzingen naar *Dichtwerken* bedoelen deze uitgave, I en II duiden dan de delen aan.
3. (J. CRAEYNEST, inl.) *Loquela*, Tielt z. j. (derde druk) (Gezelle's

(1) In de verzameling komen uiteraard heel wat dialectische woorden en (derhalve) veel varianten voor. Zelfs woorden waarbij geen nummer opgegeven wordt — wanneer ze nl. in Van Dale voorkomen — zijn nog vaak gewestelijk, Zuidnederlands of dialectisch. — De nummers 11 en 15 zijn als referenties bedoeld ; ze werden niet geëxcerpeerd : nr. 11 bevat geen Nederlandse vormen (kan ze wel helpen verklaren !) en 15 kwam te laat in mijn bezit. — In de oudere bronnen werd de spelling zoveel mogelijk aangepast. Dit gebeurde, na enige aarzeling, zelfs voor de spelling *ij* voor *i* of *ie* in 2 en 3. Meestal is Gezelle's *ij* wel een *i* (vgl. 'Rijfken en Rafken' met 'rifjerafje'), soms is het echter ook *ie* (hij zelf duidt b.v. bij 'pijnboompere' de uitspraak als 'piempompère' aan). Dit verklaart ook waarom we in onze lijsten geen onderscheid maakten tussen vormen met *i* en vormen met *ie*, ook niet in de alfabetische volgorde. Teoretisch beantwoordt aan *ie* wel een lange *a*, aan *i* een korte, vgl. tiktak, mikmak met wiegswagen en ziegezagen ; maar Van Dale geeft naast 'pifpaffen' ook 'piefpaffen', naast 'piempampoentje' ook 'piempampoentje'.

taalkundig maandblad — 1881-95 — tot woordenboek omgewerkt door Caesar Gezelle).

4. L. GROOTAERS en J. L. PAUWELS, *De namen van het onze-lievehersbeestje in de Zuidnederlandsche dialecten*; — *Handelingen v. d. Commissie voor Toponymie en Dialectologie IV* (1930), p. 141-163.
5. A. DE JAGER, *Woordenboek der frequentatieven in het Nederlandsch*, Gouda 1875 en 1878. Drie delen: I. *Werkwoorden op -elen*, 1875; II. *Werkwoorden op -eren*, 1878; III. *Schijnbare frequentatieven*, 1878. De verwijzingen gebeuren met k. in plaats van met p.: de kolommen, niet de bladzijden, zijn genummerd. D. J. nam veel materiaal over van *De Bo's Westvlaamsch Idioticon*.
6. J. KOUSEMAKER, P. z., *Zuid-Bevelandsch taaleigen*; — *Noord en Zuid III* (1880), p. 176-177.
7. J. L. PAUWELS, *Reduplicerende woorden met i/a-wisseling*; — *Taal en Tongval XVI* (1964), p. 134-137.
8. A. F. STOLK, *Het dialect te Vlaardingen*; — *Noord en Zuid III* (1880), p. 111-118.
9. L. VAN ANKUM, *Het dialect der Groninger Veenkoloniën*; — *Noord en Zuid III* (1880), p. 369-384.
10. C. G. N. DE VOOYS, *Nederlandse spraakkunst*, Groningen 1960 (5de dr., herz. door M. Schönfeld).
11. HANS MARCHAND, *The categories and types of present-day English word-formation — A synchronic-diachronic approach*, Wiesbaden 1960.
12. J. A. HUISMAN, *Alliteratie in onze tijd* (Rede uitgesproken bij de opening van het vijf-en-veertigste studiejaar van de school voor taal- en letterkunde te 's-Gravenhage op 19 september 1959), Groningen 1959.
13. J. CAUBERGHE, *Nederlandse taalschat*, Brussel-Amsterdam 1957 (2de uitg.).
14. J. C. GROOTHUIS, *Spook en spek, en een paar andere alliteraties in het Nederbetuwsch*; — *Noord en Zuid VII* (1884), p. 348-350.
15. ANDRZEJ ZDZISLAW BZDEGA, *Reduplizierte Wortbildung im Deutschen* (Reeks enz. in het Pools), Poznan 1965. Dit werk bevat alfabetisch gerangschikte lijsten met woorden van het

- type 'baba', 'dududen', 'Bimpimbel', 'Biribi', 'Aderbader' (een opvallend groot aantal van deze rijmformaties beginnen met *h*, ook vele met *k* en *r*), 'Hambampel', 'biesbassig' of 'Bilbul' of 'Bimbam', 'Bibatz', 'Bimbambel'; alles samen circa 2.000 vormen, waaronder uiteraard vele varianten.
16. J. L. PAUWELS, *Woordgeografische studiën van de Zuidnederlandse Dialectcentrale*, XVII : De vlinder ; — *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie IX* (1935), blz. 329-382.
17. J. L. PAUWELS, *Het dialect van Aarschot en omstreken* (Bouwstoffen en studiën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands V, 1), Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek 1958, deel I.
18. YVONNE GILIS, *Kinderspelen en -rijmpjes te Leuven* (Licentie-verhandeling, in machineschrift), Leuven 1954.
- V. D. — C. KBUYSKAMP, (*Van Dale's*) *Groot woordenboek der Nederlandse taal*, 's-Gravenhage 1961 (8ste dr.).
- De Vries 1 — J. DE VRIES, *Etymologisch woordenboek. Waar komen onze woorden en plaatsnamen vandaan?* (Aula-boeken, nr. 6), Utrecht-Antwerpen 1958.
- De Vries 2 — J. DE VRIES, *Nederlands etymologisch woordenboek*, Leiden 1963-65 (A — veil).

Zuivere reduplicaties

- Types :
1. 'bébé' en 'beriberi' (vreemde woorden)
 2. 'dada' (lalwoorden)
 3. 'bobo' (secundaire lalwoorden)
 4. 'wafwaf' (klanknabootsingen)
 5. 'tureluren' (klanknabootsingen)
 6. 'blauwblauw' (minder primitieve reduplicaties)
 7. 'leu-leu' (dialektische reduplicaties)
 8. 'vlugvlug' (onechte reduplicaties)

N. B. Alleen de reduplicaties die in het Nederlands of in een Nederlands dialect in gebruik blijken te zijn, werden opgenomen. Hierbij werden dan echter de talloze vleina-

men van het type 'Fifi' verwaarloosd ; zie daarvoor verder de 'Beschouwingen'.

agar-agar (Mal. en Jav.) gedroogd zeewier

ajaj 7 uitroep (van pijn)

aloen-aloen (Mal.) stadsplein

ani-ani (Mal.) rijstmesje

Baba (Ind.) in Indië geboren Chinees van zekere stand

bambam (meegedeeld : J. L. Pauwels) klnbts.

bébé (Fr.) baby

beriberi een in Indië, Australië, Brazilië en Japan endemische ziekte

blauwblauw bv. iets — laten : alsof er niets gebeurt is

bobo 17, 431 (kindert.) boterham

boeboe 3, 71 en 17, 431 (kindert.) hond

boemboe-boemboe (Mal.) specerijen voor de rijsttafel

boemboem (meegedeeld : J. L. Pauwels) klnbts.

bombom (meegedeeld : J. L. Pauwels) klnbts.

bonbon (Fr.) een soort snoepgoed

cancan (Fr.) populaire revuedans met veel vertoon van frou-frou

chowchow (Chin.) Chinees honderas

coco (Zuidn., eig. Fr.) 1) papegaai 2) kerel, kwant 3) dropwater 4) cocaïne

dada (kindert.) dag

deng-deng, dengdeng, ding-ding (Ind.) gedroogd in plakken gesneden vlees

dodo 17, 431 (kindert.) bv. — doen : slapen ; n. V. D., V. D. heeft wel 'dodijnen'

dodo, doedoe een soort vogel op Mauritius en Réunion

fifty-fifty (Eng.) zo verdeeld dat ieder de helft krijgt

flanflan (meegedeeld : J. L. Pauwels, Fr. uitspraak ; is eig. Fr.) bet. ongeveer hetzelfde als 'sjiesjie' (P. Robert

vermeldt 'flan' en in gemeenz. taal 'du flan' = 'de la blague')

frou-frou (Fr.) 1) vertoon van ritselende onderkieren
2) (Zuidn.) pony(haar) 3) zekere soort van biscuit

gaga (Fr.) kinds

gaga (Ind.) soort rijstveld

gispe-gispe 3, 167 (hij spelt *ij*) haast-u haast-u, met zeven haasten

goenagoena (Ind.) tovermiddelen

haast-u haast-u 3, 167 (onder 'gijspe-gijspe') met zeven haasten

halfhalf bv. dat is maar — : maar zozo, het bevat me maar half

ter vgl. *jaja* versterking van 'ja'

jojo, yoyo klimtol

juju bv. — spelen : paardje spelen

kaka 17, 431 (kindert.) drek (De Vries 2 sluit niet uit dat het in 'kakadoris' zou terug te vinden zijn; over 'kakken', dat hij een „typisch klankwoord der kindertaal” noemt, zegt hij dat het misschien „weerstand (bood) aan de klankverschuiving, of... daarna weer nieuw gevormd (werd)”

kielekielekiele 17, 409 uitroep bij het kittelen

kif-kif (volkst., n. V. D., eig. Fr.) gelijk, onverschillig (Het Fr. ontleende het aan het Arab., cf. P. Robert; letterl. 'comme comme', vgl. 'zozo')

kiki 17, 431 (kindert.) kind; cf. het boek van E. Claes

kiskis roep voor dieren

kloekloek(loek) 17, 407 klnbts. voor de klokken

klopklop 17, 408 klnbts. voor geklop (op de deur)

koekoek klnbts. voor het geluid van en voor die vogel

koeskoes 1) soort buideldier 2) gerecht in Marokko 3) mengsel van spijzen (koeskoesen = koeskoes maken)

- koko* 17, 431 (kindert.) ei
komkomkom 17, 416 lokroep
krakkrak (meegedeeld : J. L. Pauwels) klnbts.
kri-kri-krieken 2 klnbts. voor kirren van de sprinkhaan
kwakkwak (geen bron) klnbts. ; V. D. geeft 'kwak' :
 geluid van kikvors en eenden ; 5, 2 k. 467, geeft 'gework-
 quakquak' : geluid van de kikvors ; 17, 407, geeft
 'kwaak(kwaak)' : klnbts. voor kikkers en eenden
lala maar matig, zozo
leu-leu 3, 297 traag
loei-loei 3, 300 traag
lul-lul 3, 306 traag
lureluren 5, I k. 754 (in Vondels *Pascha* van 1612 en 1636
 i. p. v. 'tureluren') klnbts. voor het zingen van de leeu-
 werik of het spelen op de luit
lutse-lutse 3, 307 traag
mama (kindert.) moeder
mimi salonmeubel bestaande uit kleine tafeltjes die in
 elkaar kunnen geschoven worden
moemoe 17, 431 (kindert.) moeder
 ter vgl. *neenee* versterking van 'nee'
pampam (meegedeeld : J. L. Pauwels) klnbts.
pangpang, pengpeng (geen bron) klnbts. voor geweer-
 schoten
papa (kindert.) vader
piepie 17, 431 (kindert.) de kleine behoefte
pieppiep 17, 407 klnbts. voor muizen, kleine vogels
pingping (volkst., V. D. heeft alleen 'ping') geld, ping,
 poen
poepoe 17, 431 bv. — doen : kaka doen (afgel. van 'poep')
poespoespoes 17, 416 lokroep voor de kat
pompom (Eng.) een bepaald soort snelvurend kanon
rara (V. D. onder 'ra') afk. van 'raad', bv. *rara*, wat is dat?
sasa 17, 431 (kindert.) bv. een oude — : oude man

- sjesjie* (meegedeeld : J. L. Pauwels, eig. Fr.) bv. veel — hebben : 'stoef, floos', dus : pralen ; P. Robert vermeldt 'chichi' als daterend uit de 19de eeuw en noemt het een „mot onomat.”
- sjiepsjiiep* 17, 407 klnbts. voor kuikentjes ; 17, 416, geeft het ook als lokroep
- sjierpsjierp* 17, 407 klnbts. voor krekels, kleine vogels
- shiepsliep(sliep)* 17, 409 gezegd bij het uitsliepen van iemand met de ene wijsvinger over de andere
- takketakketak* (geen bron) klnbts. voor bv. machinegeweer
- takki-takki* Negerengels in Suriname
- tamtam* 1) soort trommel bij exotische volken 2) (niet älg.) gong 3) geluid van dat instrument 4) (*fig.*) ophief
- tekketekketek* (geen bron) klnbts. voor bv. machinegeweer
- tiectiek* zie 'tuk tuk'
- tinge tinge* 5, I k. 1008 klnbts. voor citer en cimbaal
- tjoektjoek* (n. V. D.) vreemdeling die met tapijten vent
- tjoektjoek* 17, 408 klnbts. voor machine van stoomtram
- tjoktjok* 17, 409 moet het 'doorslikken' suggereren
- toektoek* 17, 408 klnbts. voor licht kloppen
- toetoet* 7 klnbts. voor dat geluid
- toetoet* (meegedeeld : J. L. Pauwels) toch wel (antwoord op negatieve vraag ; oorspr. : 't doet, 't doet)
- toktok* 7 klnbts. voor dat geluid
- tuftuf* (kindert.) automobiel
- tuk tuk* 5, I k. 776 lokroep voor kippen (In Kerkhoven : 'tiektiek(tiek)' ; 'tiek' zelf is dan 'kip' ; id. in 17,416)
- tumtum* (Eng.) 1) Westindisch gerecht van bananen 2) (bij ons) soort snoepgoed
- tutu* (Fr.) kort, uitstaand gazen balletrokje
- tuuttuut* 7 klnbts.
- vava* 17, 431 (kindert.) vader
- vlugvlug* (n. V. D.) met zeven haasten, in allerijl
- wafwaf* (kindert.) hond (n. V. D., V. D. heeft wel 'waf')

- wietwiet(wiet)* 17, 407 klnbts. voor vogels
woefwoef (meegedeeld : J. L. Pauwels) klnbts.
woewoe 17, 431 (kindert.) hond (vgl. 17, 407 de interjektie voor geblaf
wouwou een soort van langarmaap op Sumatra en Malakka
 zozo matig, niet erg best, cf. lala en halfhalf
zjiemzjiem (geen bron, Kerkhoven) (kindert) kauwgom (chewing-gum)

Reduplikaties met uitbreiding of variatieëlement

- bobon* (meegedeeld : J. L. Pauwels) (dial., eig. Fr. uit 'bonne-maman') grootmoeder
bombommelen 2 donderen
brombrommen 5, I k. 49 herhaald brommen
fronselfrons(ig) 5, I k. 128 (het voorhoofd) gefronst (van toorn)
koeklikoe 2 klnbts. voor hanegekraai
koekoet(en) 2 koekoek (V. D. geeft wel 'koekuit' voor 'koekoek')
koko-koho 2 de uil
lullepalul (Aarschot) verlengde vorm van palul (zie V. D.)
mepperdemep naam van een hondenvanger in een Mickey-mouse-verhaal
pompon (meegedeeld : J. L. Pauwels) (dial., eig. Fr., teven Fr. uitspraak) bv. 't is 'ne — : een hele baas, een uitblinker ; P. Robert vermeldt 'pompon' als daterend van 1556 en afgeleid van een „radical expressif pomp-“, het betekent : versiering bv. op zijn kleren, vd. „avoir le pompon = l'emporter, être le premier”
(rakke)takketak (meegedeeld : J. L. Pauwels) klnbts. (tevens rijmformatie)
(rekketekketek) (meegedeeld : J. L. Pauwels) klnbts. (tevens rijmformatie)

tokketok 5, I k. 776 klnbts.
ziiezjiiep (Aarschot) Fr. jujube, snoep ((gom en suiker)

BESCHOUWINGEN

— De zuivere reduplikaties zijn betrekkelijk zeldzaam in de geraadpleegde bronnen ; de meeste werden in V. D. aangetroffen, terwijl 17 opvallend veel dialektische vormen bevat.

— Een groot aantal zijn aan vreemde, hoofdzakelijk oosterse talen ontleend (type 'beriberi') en ook het Frans gaf er ons heel wat, ook dialektische, (type 'bébé'). Deze ontleningen hebben geen bewijskracht voor het beschaafd Nederlands tenzij ter vergelijking : sommige talen — o. m. het Frans — staan veel minder weigerachtig tegenover zulke vormen (1), wij nemen ze dan wel graag over. Dat — blijkens bron 17 — de Zuidn. dialekten er wel heel wat kennen, is wellicht te wijten aan de nabijheid van de taalgrens en de systematische verfransing van die gewesten in het verleden.

— Ze staan op een (zeer) laag taalniveau en vaak hebben ze een vulgaire bijbetekenis (1), cf. bv. 'cancan', 'frou-frou', 'coco', 'kaka' enz. Als ze een zakelijk gegeven noemen, is dat meestal iets 'speciaals' ; verder zijn er lal-

(1) FRIEDA KOCHER, *Reduplikationsbildungen im Französischen und Italienischen*, Aarau 1921, behandelt de reduplikaties (ook de dialektische) zeer systematisch ; de overgrote meerderheid der formaties houdt verband met de taal en de wereld van het kind (namen van en voor het kind, van de lichaamsdelen, de voeding, de slaap, de behoefte(n), pijn en kwaad, activiteiten, kleding, enz.). Ook in de taal der volwassenen komen er echter heel wat voor ; zij betreft daar dan ook enkele ablaatformaties bij. Een groot aantal vleinamen van het type 'Mimi' worden er besproken en verklaard (blz. 15-19). Zie verder *Moderne theorieën* (cf. voeten. 1, blz. 176), blz. 153 vv. en de bibliografie i. v. m. kindertaal, blz. 242 v.

woorden, lokroepen, primaire klanknabootsingen en bewegingschilderende woorden.

— De lalwoorden zijn principieel internationaal (type 'dada').

— Nauw verwant daarmee zijn de vormen die ik 'secundaire lalwoorden' zou willen noemen (type 'bobo'); ze gaan terug op een 'volwaardig' woord, maar het kind (en zijn omgeving) past dan het procédé dat de lalwoorden doet ontstaan, toe op een element ervan: 'bo' van 'be terham' dient om 'bobo' te vormen. Met deze vormen mogen we wel de vleinamen als 'Mimi', 'Loeloe' enz. vergelijken. Deze zijn bijzonder talrijk in het Frans (1); reduplicaties van dat soort stemmen veel minder overeen met onze taalgewoonten als korte vormen zoals 'Jan', 'Jef', 'Kees', 'Jaap' enz. Dat er in de Zuidn. dialecten toch een betrekkelijk groot aantal voorkomen, zal weer wel aan de invloed van het Frans te wijten zijn; J. L. Pauwels deelde mij mee dat de volgende hem bekend waren: 'Mimi' (Marie), 'Nini' (Anny, Anita), 'Fifi' (Sofie), 'Riri' (Henri), 'Wiwi' (Louis), 'Lili' (de 'Lili' van Goethe heette 'Anna Elisabeth Schönemann'), 'Sisi' (door de film werd deze vleinaam van Elisabeth van Beieren, de vrouw van keizer Frans-Jozef, algemeen bekend), 'Totot' (Françoise; „Ik ken er te Leuven drie!” schrijft J. L. P.), 'Tonton' (Gaston), 'Zjozjo' (Georges), 'Nana' (Anna), 'Jaja' (Jan), 'Swaswa' (François), 'Wawa' (Walter), 'Neenee' (René), 'Deedee' (Désiré), verder o. m. te Brussel: 'Loeloe' (Louise), in Wallonië 'Jean-jean', de 'Zaza' uit het Franse lied: „Zaza, c'est une femme” de bekende 'Tintin' uit de tekenverhalen en 'Bambam', uit de Flintstones; van welke naam is tenslotte 'Lolo' afgeleid en 'Titi' dat een jongensnaam blijkt te zijn („Titi Van

(1) Zie voetn. 1, blz. 188.

Casteren heeft in mijn klas gezeten", zegt J. L. P.). 'Nana' is de titel van een blijspel van Staf Knop (opgevoerd in de K. V. S. op 16.3.1966) en in een TV-uitzending (Brussel) op 12.3.1966 was er sprake van twee beren : 'Tsjie-tsjie' en 'An-an'. Ook zijn er niet zuiver reduplicerende als 'Titin' (Clementine), 'Popol' (Paul). Het is wel duidelijk dat in deze richting zo ongeveer alle eenlettergrepige beklemtoonde naambestanddelen vleiende of anderszins affectieve reduplicaties mogelijk maken bv. 'Lulu' (Lucien, te Brussel gehoord), 'Bèbèèr' (Bert) enz. ; ze laten wel steeds een of andere vorm van 'sympatie' blijken, zoals andere naamwijzigingen als bv. 'Loekidoe' (Lukas) of 'piepa' (voor 'pa') al zijn ze niet altijd even 'innig' als het Fr. 'chouchou'. Men zou zich hier wel de vraag kunnen stellen, waarom bepaalde personen spontaan zulke vleinaam krijgen, anderen niet ; dezelfde vraag dus die Prof. Pauwels, zoals hij mij meedeelde, bezighoudt in verband met de diminutieven van persoonsnamen in zijn streek.

— De klanknabootsingen staan qua niveau een weinig 'hoger' dan de primaire lalwoorden : het kind begint te 'spreken'. Er kunnen werkwoorden van gevormd worden (type 'wafwaf' met 'wafwaffen') ; een enkele keer staat het werkwoord alleen (type 'lureluren', vgl. Fr. 'murmurer' en 'susurrer'). Ze kunnen willekeurig aangevuld worden met individuele formaties : 'tiktik', 'taktak', 'tektek', 'toktok', 'klopklop', 'ringring' (bel), 'tuuttuut', 'klikklik', 'klakklak', 'klokklok', 'roefroef' (1), enz. ; en dus ook 'tiktikken', 'taktakken', 'tektekken', 'toktokken', enz., en 'getiktik', 'getaktak', enz. Ook kunnen ze vaak ritmisch uitgebreid worden bv. 'tikketik', 'tacketak', 'tekketek' enz., met daar-

(1) « Hij hoorde misschien het roef-roef van haar zijden japon wanneer zij voorbijging? » komt voor in een vertaling van Tolstoj ; geciteerd in *De kerk van morgen*, Roermond-Maaseik 1966, blz. 39.

bij dan 'tikketikken', 'takketakken', 'tekketekken' enz. (vgl. 'lureluren'). Soms worden ze langer dan we van woorden zouden verwachten, vormen als 'tèrètètètètè' of 'rataplamlrataplamlrataplamlamplamplam' kunnen dan ook nog bezwaarlijk 'woorden' genoemd worden.

— Nauw verwant met deze klanknaboetsingen zijn de lokroepen (type 'kiskis').

— Ook de bewegingschildering lijkt me in het Nederlands, althans als individuele formatie, heel goed mogelijk (1), maar dan op het niveau van de kindertaal, bv. 'dripdrip' (voor herhaald druppen), 'leklek' (voor herhaald likken), 'krapkrap' (voor herhaald krabben), 'knipknip' (voor herhaald knippen); J. L. Pauwels, 17, tekende in het Aarschots op: 'kielekielekiele' en 'sliepsliiep(sliiep)'.

— Het type 'blauwblauw', met o. m. 'zozo' en 'half-half', is wel minder primitief, maar zal toch niet in een verheven taalsfeer aangetroffen worden. De enkelvoudige vorm 'blauw', 'zo', 'half' bestaat als niet-expressief woord.

— Een eigen plaats nemen m. i. de dialektische vormen (uit Gezelles *Loquela*) van het type 'leu-leu' in; ze moeten onderscheiden worden van het type 'gauwgauw' en van het volgende type 'vlugvlug': de enkelvoudige vorm wordt niet vermeld.

— Het type 'vlugvlug' zou ik 'onecht' willen noemen: het is m. i. nog niet tot een echte reduplikatie uitgegroeid. Veel meer dan een aksentuering van de betekenis van het enkelvoudig bestanddeel is het niet. Om die reden wellicht treffen we er in de Nederlandse bronnen (2) weinig aan (alleen 'haast-u haast-u'); maar bij expressief spreken

(1) In het Engels kent Marchand (11, 46) er maar één.

(2) In de Afrikaanse bronnen zijn dergelijke reduplikaties veel talrijker. Daar treffen we trouwens herhaaldelijk formaties aan van het type: „Hy sei dat *lachlach*” (al lachend).

vormen we ze gemakkelijk : 'raprap', 'gauwgauw', 'snel-snel'. Van dit type tot vormen als 'jaja', 'neenee', 'kom kom', 'mooi mooi' enz. is maar een stap, en deze laatste kunnen nog nauwelijks als reduplicaties *ervaren* worden. Wel wordt in 17 'komkomkom' als lokroep vermeld. De (bastaard)vloeken die 17, 410, verzamelde, zijn uiteraard expressiever en (want !) niet op de betekenis van het grondwoord, maar op de klank gebaseerd ; varianten en ritmisch verlengde vormen zijn dan ook mogelijk : 'nondenonde, godvergodver, potferpotfer, miljaardemiljaar'. Daar ze op een heel bijzondere wijze expressief — of moeten we zeggen 'existentieel'? — zijn, tekenen ze de gebruiker(s) ; hoe langer ze worden, hoe meer dit waar is, zó waar dat ik voorzichtigheidshalve de lezer zelf een zeer bekende, ditmaal niet-reduplicerende, achtlettergrepige vorm als voorbeeld laat invullen.

— Vormen als 'pingping' en 'zjiemzjiem' kunnen tot geen van deze types teruggebracht worden. Steunen ze op tendensen die in sommige vreemde talen, bv. het Frans, zo actief blijken te zijn ? — De vorm 'rara' is uiteraard een witte raaf.

* * *

— Belangrijk voor wat volgt, is een vergelijking van bv. 'tiktik' met 'tiktak'. Beide zijn klanknabootsend, maar de klinkerwisseling (dus het variatieëlement dat spanning brengt in de identiteit van de twee elementen) verhoogt het niveau van de formatie en veronderstelt tevens dat in het nagebootst geluidsgegeven de herhaling trager verloopt dan in 'tiktik' ; traag genoeg nl. opdat het ons mogelijk zou zijn de herhaling ritmisch te beleven, maar ook weer niet té traag, anders wordt de eenheidsbeleving van het samengesteld geluid onmogelijk. Kleine horloges zeggen daarom

'tiktik', grotere 'tiktak', de torenklok doet wellicht 'tak tak tak', maar snelvurende geweren 'tek(ke)tek(ke)tek' of 'tak(ke)tak(ke)tak'.

Ablautformaties

A. Met *i(e)/a(a)*-wisseling :

types 'kipkap', 'gribbelgrabbel', 'tiktak(ken)',
'fikfakken', 'dikkedakken', 'kriebelkrabbelen'

bimbam(men) klnbts. voor klokken

bingbang 7 id.

bingebangen 5, I k. 18 id.

dikkedakken 9 smullen

ten drif — *ten draf* 3, 483 (ten drijf-ten draf) zeer haastig ;
vgl. : „... drijvend dravend bloed...” (G. Gezelle,
Kerkhofblommen, 2de gedicht, vers 18)

fikfakken 1) (gew.) beuzelen, prutsen 2) (gew., Zuidn.)
stoeien ; in 3, 142 is 'fijkfakken' : (een huis) met mortel
bestrijken

fiezelfazel 5, I k. 844 (hij schrijft 'fizel-fazel') ijdele
praatjes

(*flikflakken*) *flikflakkerij* 3, 456 (onder 'spinnen') brasserij,
geheim vermaak ?

giegagen balken van de ezel, (fig.) een hijgend geluid uit-
brengen

gingang (Mal.) gekleurd, meestal katoenen weefsel (met
strepen)

gribbelgrabbel bv. (gew.) op de gribbelgrab(bel) : te
grabbel

hiha gebalk van de ezel

himpchamp 3, 181 heeft het van 5, I k. 192 die 'himp-hamp'
spelt gekijf, geharrewar

- hinkhanken* 5, I k. 214, als Nederduits vermeld hinkepin-
ken
- ia(en)* gebalk (balken) van de ezel
- kibbelkappelen* 2 kleuren ineen doen vloeien (De b/p
wisseling is qua spelling wel niet belangrijk)
- kinkhankhoren* (gew.) kinkhoorn, gedraaide schelp van
zeeslak
- kipkap* (Zuidn.) gehakt vlees; (fig.) onsamenhangende
praat
- kiskassen* 1) keilen, plisje-plasje gooien 2) lekker eten,
smullen; in 3, 336 is 'verkijskassen': maken en breken,
altijd verplaatsen; 'kijskassen' (3, 248) betekent er
echter profiteren
- kiskas* 7 naam van een spel te Aarschot
- klieklak(ken)* een ritmisch klinkend geluid (geven)
- klieklank* afwisselend (regelmatig) geklink; geluid zonder
veel inhoud; (bij uitbr.) klatergoud; vgl. 'klieklank-
klepperen'
- klieklap(pen)* klnbts. van kleppend geluid; (gew.) iedere
—, om de —: om de haverklap; in 3, 500 is 'geklieklap':
'tremmel', zinloos gepraat
- klieklas* smalle strook als tussenzetsel
- klieklats* 7 klnbts.
- kriebelkrabbelen* onleesbaar of heel klein schrijven (In 7 is
het 'kriebelkrabbelen')
- kriekrakken* krik krak zeggen, krakend barsten
- kriskras(sen)* in alle richtingen, schots en scheef (schrijven,
naaien); het werkw. betekent ook: het geluid 'kris
kras' geven
- kwinkwank(en)* 7, ook Kerkhoven wip (cf. wipwap)
- kwinsi kwansi, kwinsikwans, kwinskwans* 5, I k. 348 (hij
spelt *kw* als *qu*) kwansuis?
- verkwiskwassen* 3, 287 (onder 'kwanteren') (hij spelt *ij*)
verkwisten, verki(j)skassen' (zie echter ook 'kiskassen')

- liflaf* flauwe kost, liflafje ; ook flauwe praat of handelwijze ; werkw. 'liflaffen' = flauw praten, liefkozend aanhalen (De Vries 1 noemt het een speelse verdubbeling van 'laf')
- lingelangen* 5, I k. 273 van het klokkengelui gezegd
- liplap* 1) (merg van de) kokosnoot 2) soort van kleurling op Java
- mikmak* 1) warboel, rommel 2) (Zuidn.) gekonkel, geknoei 3) (niet alg.) onenigheid 4) (gew.) mankement ; (in 9 ook :) Jan Rap en zijn maat, schorremorrie
- millemalle* 7 (in Aarschot) roep bij het balspel
- mingelmangelen* (Guido Gezelle's *Dichtwerken* II, blz. 163) heen en weer bewegend dooreenvloeien ? (vgl. 2 : 'mingelmalen' : dooreenvloeien)
- mingelmangel* 3, 319 rommelzo, warboel, Fr. méli-mélo ; vgl. 'mingeldemangel' = zus en zo ; 'mingeldemangele' = alles dooreen, 'hoop over soop'
- niknak(ske)* 7 zeer klein koekje
- parli-parla* 2 (humoristische voorstelling van het) koe-terwaals
- pifpaf(fen)*, *piefpaffen* (V. D. geeft 'pifpaf' niet, 7 wel) klnbts. voor schieten, paffen, knallen
- te *pielepale* 3, 485 (hij spelt *ij*) kriskras dooreen, Fr. pêle-mêle (De Bo heeft 'te pijlepane')
- pinte pante* 2 betekenisloze kinderwoordjes (In : „Pinte pante palingpot...”)
- piepa* (scherts.) papa
- pingpang* 7 klnbts. van vuurwapen
- plisje-plasje* bv. — gooien = keilen, kiskassen
- plisplassen* 1) veel met water plassen 2) klateren ; 7 geeft ook 'plisplas' en de klnbtsende variant 'plitsplats'
- prietpraat* (V. D. zegt 'Zuidn.' ; maar het is nu wel alg.) kletspraat

- rifjerafje* (veroud., thans nog Westvl.) gering volk ; vgl. 3, 414 v. 'Ri(j)fken en Rafken' = Jan Rap en zijn maat
- rifraf* 10, 44 aanduiding voor een snelle beweging ; vgl. 3, 419 (onder 'roerepamoeze') 'ri(j)frac' = gemeen volk, en zie daarvoor 'rifjerafje'
- rik-rak* 10, 271 (taal der oudere kinderen) een hefboom om een boom te lichten
- rimram* (Zuidn.) 1) bombast, holle klanken 2) zinledig gepraat, gedaas
- sitsat* zat daar, *kwinkkwank* kwam daar... (raadsel, Kortrijk-Dutsel) = de pier en de kip
- Slinger-Slanger* 18, 146 (toponiem te Leuven, ter vgl. met 'slingerdeslangerke', zie verder) leuk slingerend weggetje dat dwars door het veld loopt
- snipsnap* 7 een spel ; ook als interjektie ; 3, 414 v. geeft het onder 'Ri(j)fken en Rafken' als een verdubbeling van 'snappen' ; V. D. spelt 'snip-snap' = gezelschapsspel met kaarten waarbij 'snip' en 'snap' geroepen wordt
- snirssnars* 5, II k. 589 klnbts. voor bv. bradend spek
- splinter-splanter(nieuw)* 3, 369 (onder 'opprikkelen') spik-splinternieuw
- stimstam* 3, 414 v. (onder 'Ri(j)fken en Rafken' ; hij spelt *i* als *ij*) bewegingschilderend voor herhaald stampen ?
- stipstappen* met kleine parmantige stappen gaan ; in 5, I k. 699 en II k. 214 : kiskassen, keilen
- swinswansen* 5, I k. 957 (hij noemt het Vlaams en verwijst naar De Bo) morsen en storten ; 3, 475 geeft ook 'swi(j)nswanselen' (onder 'swijswol') = zuipen ?
- swieteswatelen* 7 (dial.) klnbts. voor geluid van de bomen ?
- tiktak* 1) klnbts. voor het geluid van een niet te klein uurwerk 2) dat geluid 3) (kindert.) horloge 4) het kloppend hart 5) (eert.) een zeker spel op een bord met schijven en dobbelstenen

tiktakken 1) het geluid 'tiktak' voortbrengen 2) op het tiktakbord spelen 3) (gew.) grijpen, pakken 4) stoeien, ravotten 5) slaan, raken 6) betoveren

tingeltangel café-chantant van gering allooï

tingetangen 5, I k 757 klnbtsend werkw., cf. *tingtang*

tingtang klnbts. voor klok of bel

tiptap 3, 492 (hij spelt *ij*) 1) bw. traag 2) zn. treuzelaar

tisje-tasje (in tijdschriften en dagbladen, ook in 7) aanvankelijk een schuilnaam voor een olijkerd in Zuid-Vlaanderen, J. B. Van Grevelinghe, een Uilenspiegel die de markten deed met een korf waarin *allerlei* zaken zaten; daarna almanak van die streek waarin *allerlei* te vinden is

tjiftjaf klein, grijsgroen inlands zangvogeltje, ook wel duimpje, tierentijn en vinkebijtertje geheten, ook trimtrampje; 10, 271 noemt het een klnbts.

tjikketjakken 3, 494 kwellen

triktrak(ken) 1) kansspel met puntige figuren, schijven of dobbelstenen 2) bij het kaatsen ben. voor het enige malen heen en weer slaan van de bal voor hij de grond raakt

trimtram 3, 501 (hij spelt *ij*) gekonkel, gepraat, over en weer geloop

trimtrampje tjiftjaf

trinketranke (dragen) 3, 501 kakkestoelemeien, ook (gew.) kakkemanjestoelen cf. V. D.; in Kerkhoven 'kakstoeltje dragen' genoemd

triptrappen trippelen

viezevazen 1) zaken zonder belang, wisjewasjes 2) beuzelpraat 3) kuren (De Vries 1 gaat uit van 'vazen' = leuteren); in 2 is het een werkw.: nonsens vertellen

v'rhinnev'rhane 3, 569 slaapdrongen, duizelig (Gezelle leidt het af van „voor hinne en voor hane”)

wiegewagen 2 schommelen; 5, I k. 894 heeft ook 'wiegel-

wagelen' en verwijst naar Schuermans en De Bo ; nergens trof ik wiggelwaggelen aan dat me nochtans volledig normaal en gewettigd voorkomt

wipper-wapper (spelen) 5, I k. 872 en II k. 705 druk babelen slaan, klappen geven (Wipper (de)wap = mond)
wipwap 1) wip 2) dubbele weegschaal, toonbankbaskuul (In Kerkhoven gehoord : Gerda (10 j.) : Kom eens naar onze wipwap kijken. N. : Een wipwap, wat is dat? Gerda : Een kwinkkwank !)

wirwar verward geheel, doolhof

wisjewasje (ook *wissewasje*) beuzeling, nietigheid, bagatel
wiesterwaaster, *wi(j)ster-waster* 2 en 3, 582 v., alles dooreen, overhoop, 'hi(j)sterkapele', 'heisterscheister', *wi(j)sterzi(j)ster*'

witje-watje 3, 583 (hij spelt *ij*) alhier aldaar, 'wi(j)sterwaster'

ziegezagen 1) vervelend krassen op een viool 2) vervelend praten, temen, zeuren (Cf. *viezevazen*)

zigzag gebroken lijn (bw. en znw.)

zingezangen 2 zingen en herzingen

zipzappen 2 (hij spelt *ij*) druipen

zwikzwak 1) (Zuidn.) lang, mager persoon, bonestaak 2) (gew.) bij de — : bij de vleet

zwinkelzwinkel 2 heen en terug wiegelen (vgl. zwingen : zwaaien, wiegelen ; zwinkelen : z. zwingen ; zwinken : zwenken)

Individuele en uitgebreide :

flickerflakker (nergens gevonden) (lijkt mij bewegingschilderend voor) een zich snel heen en weer bewegend scherp licht

klepperklapper (nergens gevonden) (lijkt mij klnbtsend voor) een zich verplaatst herhalend geluid

knibbelknabbel (bewegingschilderend en/of klnbtsend voor

een nu eens hier, dan weer daar knabbelen) In het rijmpje : „Knibbel knabbel knuisje, wie knabbelt aan mijn huisje”

knipknap (bewegingschilderend en klnbtsend voor) het knippen der scharen

trippeltrappen (bewegingschilderend voor) het nu hier dan daar trappen (Komt voor in *Kosmos* van Johannes Marijnen, cf. *D. W.* en *B.* 1962, p. 454 ; deze auteur schijnt wel veel te voelen voor zulke en soortgelijke formaties : trekkesleuren, schokkedansen, tureluren ; de recensent — Piet Thomas — heeft het er ook te pakken : rompslomp, geharrewar)

wiggelwaggelen cf. wiegewagen

Daarbij de speels-ritmische uitbreiding in :

bimbambeieren klnbts. voor het klokkengelui

klinkklankklepperen 5, II k. 248 klnbts. voor het klokkengelui

pimpampoentje of *piempampoentje* onze-lieve-heersbeestje
4 geeft ook : pimpamporeken en piempampolie (zie ook voetr. 1, p. 263)

tikketakketone, 't varken in de bonen... (kinderrijmpje)

titantolleke (meegedeeld : J. L. Pauwels) troetelnaampje

wikkelwakkelwaaien 2 losjes op de wind bewegen

N. B. Een enkele maal worden ze uitgebreid tot een reeks van drie in klanknabootsingen : bimbambom (voor de klokken), pief-poef-paf (voor geweerschot)

Ablautende woordgroepen

Van bikboord naar bakboord (sturen) van Pontius naar Pilatus, van het kastje naar de muur

ditjes en datjes, een ditje en een datje een kleinigheid, allerlei kleinigheden

van ditte en datte 7 allerlei ; te Leuven : dadel

Iefje en Aafje 1 bv. daar is van — : van alles
met klikken (of klieken) en klakken met alles wat hem toe-
 behoort

zo kwips en zo kwaps ongesteld, flauw (Zowel 'kwips' als
 'kwaps' worden als veroud. opgegeven met de betekenis
 van flauw, slap, onwel)

Ri(j)fkken en Rafkken zie hierboven 'rifjerafje'

Individuele :

kliekjes en klakjes groepjes en greepjes (Gelezen in *De Linie*
 20 januari 1961)

B. *Ablautformaties met andere wisseling dan i(e) — (a)*
 types 'pingpong', 'joechjachen', 'prottelprutteling',
 'strompstrampelen', 'pietepeuterig'

ee — aa

lerum — larum in het lied: „...lerum — larum lepelsteel...”

eu — a

keuvelkavelen (*De Standaard* 28. 1. '63) gezellig en losjes
 praten

meulemalen 8 rond een kaarsje dansen

daarbij de ablautende woordgroep :

beukens en bakens 3, 53 overvloed, voorraad van alles (eigenl.
 'beugen- en zwijnenvlees')

ie — aai

biezebijzen 7 (uitspr. bi:zəba:zə) (dial.) snel, schichtig lopen

miekemaaike 7 (dial., Leuven) made

ie — au/ou

giegaww een gesteltenis — van vijf schijven — bij een
 spel

miezemausen naam van een zeker kaartspel (ook 'mieze-maus', vgl. *misère*)

piepauw 4, 151 onze-lieve-heersbeestje

tietouwke (dial. in Kerkhoven) donderbeestje

wiewauwen (niet alg.) zich gestadig bewegen, wiebelen ;
in 5 I k. 872, 894, 895, (ook : 'wiewauwelen') : talmen,
dralen

wiewouw 1) gele wiewouw = wielewaal 2) vrouw die of
meisje dat er geel en tanig uitziet

i — e

drits — drets 7 klnbts.

klitsklets 7 klnbts.

plitsplets 7 klnbts.

i(e) — ee

miesmezen 5, I k. 392 1) vochtig dampen of nevelen 2) zijn
twistziek humeur uiten, meesmuilen

daarbij de kwantitatieve ablaat in de woordgroep met
verscherping :

wikken en wegen

ie — eu

pietepeuterig (gemeenz.) 1) overdreven precies 2) erg klein,
kriebelig

i — ie

wiggewiegen 5, I k. 893 hetzelfde als 'wiegewagen'

i — o

pingpong(en) een soort van tafeltennis (spelen)

tiptop 1) uitstekend, prima 2) (niet alg.) foto-atelier

piekepokken 3, 391 (hij spelt *ij*) wiegen, wiegewagen bv.
met een kind op de schoot

**swielswol* 3, 475 (hij spelt *ij*) Gezelle verklaart 'swijswol' (= een die geweldig drinkt) uitgaande van 'swijlswol' (swol, swal = regenvlaag) dat wsch. door dissimilatie 'swijnswol' (zo bij De Bo) en dan 'swijswol' werd

i(e) — u

trieltrul 3, 501 (hij spelt *ij*) een soort van stof

ie — ui

schietschuit 1 zwikzwak, bv. een lange — : een lange man
wietewuite 7 (dial., te Aarsch.) iemand die zwak van geest of lichtzinnig is

o — a

bombam(men) 1) klnbts. 2) torenklok, beddekwest (5 zegt terecht : voor grote klokken)

mofmaf 5, I k. 402 scheldnaam voor Duitser

strompstrampelen 5, I k. 709 voor het herhaald maken van een sleffend geluid met de voeten

daarbij de speels-ritmische uitbreiding :

bombambengelen 5, I k. 18 voor het heen en weer bewegen van klokken

o — u

prottelprutteling 5, I k. 476 het gebeden-zeggen (bij Marnix)

oe — a(a)

joechjachen verward schreeuwen (van uitgelaten pret)

kroenekranen 2 de kranedans dansen (In Kerkhoven zijn krunekranen de kraanvogels die in V-vorm voorbij-trekken)

poespas 1) vreemd gerecht 2) (fig.) brabbeltaal, onzin 3) grote woorden 4) malle vertoning (In Kerkhoven is het : warboel, mikmak, mengelmoes)

ei — ou ?

jijjouwen · jij en jou zeggen (Waarom niet alleen 'jijen' of 'jouwen'?)

Ablautformaties met ingevoegd element

bric-a-brac (Fr.) snuisterijen, rommel

kiezelekas (doen) 1 keilen, plisje-plasje werpen 'stipstap-pen', 'kiskassen', botjes vangen (gew.), (3, 352) 'onderschokkertjes smijten', en zie het volgende

kriegeldekraggel (doen) 1 keilen, plisje-plasje werpen

mingeldemangel 3, 319 'eens en anders'; vgl. *mingelmangel* = rommelzo, warboel

mingeldemangele 3, 319 overhoop, 'hoop over soop'; vgl. 'mingelmangel'

slingerslang en *slingerdeslang* als een slinger slingerend

slingerdeslangërke (meegedeeld door Prof. K. Roelandts, taal der wevers) figuur in weefsel (1)

wielewaal een zangvogel (De overgang van Mnl. *wedewale* naar *wielewaal* gebeurde wel om klankexpressieve redenen. Vgl. het gew. 'gelegouw' = *wielewaal*)

wiggelewaggel, *wiggeldewaggel* (Aarschot) bijw. 'De tafel staat —', onvast.

wipperdewap en *wipperwap* 5, II k. 705 mond (vgl. *wipperwapper* spelen)

tingetang 5, I k. 757 klnbts. voor herhaald helder, licht geluid van klok of bel

(1) „Zo genoemd omdat dit motief zich als het ware door de kant slingert”, zegt L. HUYGENS, *Taalkundige en folkloristische aantekeningen betreffende de kantnijverheid te Turnhout* (Licentie-verhandeling; machineschrift), Leuven 1959, in de woordenlijst.

Ablautformaties met bijgevoegd element

dodijnen (een kind) zachtjes wiegen ; gew. ook douwdijnen
doldijnen

gijzegazegouze (meeged. : J. L. Pauwels) in het refrein van
het volkslied 'Daar was e wuf dat spon'

kingkongka 3, 249 'kwaliijk', mis, bv. 't is altijd — : mis
tingtangting 5, I k. 758 klnbts. voor herhaald helder, licht
geluid van klok of bel

BESCHOUWINGEN (1)

Het meest opvallende i. v. m. de ablautformaties is wel de aard der gegevens (2).

— In de eerste plaats schijnt de ablaut geschikt voor de weergave van een herhaald, afwisselend, meestal regelmatig, soms verward geluid en voor de voortbrenger of een kwaliteit ervan : bimbam, ia, klikklak, klinkklank, klipklap, klitsklats, krikkrakken, parli-parla, pifpaf, pingpang, snirs-snars, tiktak, tingtang, tjiftjaf, viezevazen (2), ziegezagen, zingezangen, knipknop, pingpong, drits-drets, klitsklets, plitsplets, bombam, joechjachen, wielewaal (?), tingetang, wipper(de)wap.

— Even duidelijk is zijn geschiktheid voor een regelmatig afwisselende, v iegende, soms snelle, soms hoekige, of ook wel eens slordige beweging, voor het ding dat die beweging maakt of een kwaliteit in verband daarmee : ten drif — ten draf, hinkhanken, kibbelkappelen, kiskassen, kriebelkrabbelen, kriskras, kwinkkwank, mingelmangelen, te pielepale, plisje-plasje, plisplassen, rifraf, rik-rak (?), Slinger-Slanger, stimstam, stipstappen, trinketranke (dra-

(1) Zie i. v. m. deze beschouwingen ook *bron* 7.

(2) Bij het rangschikken van de formaties moest, voor meer dan een twijfelachtig geval, de knoop doorgehakt worden. Sommige werden in meer dan één kategorie ondergebracht.

gen), triptrappen, v'rhinnev'rhane (?), wiegewagen, wipperwapper (spelen), wipwap, zigzag, zwinkelzwinkel, flikkerflakker, knibbelknabbel, trippeltrappen, wikkelwakkel (waaïen), biezebijzen, wiewauwen, wikken en wegen, wiggewiegen, piekepokken, kroenekranen, kiezelekas (doen), kriegeldekraggel (doen), slinger(de)slang(erke), dodijnen.

— Daar sluiten onmiddellijk bij aan de woorden die in het licht van die beweging kunnen worden gezien, zoals smullen, brassen, beuzelen, treuzelen, morsen, stoeien, kijven, slaan, kwellen en begrippen die daarmee verband houden : dikkedakken, fikfakken, flikflakken, himphamp, kiskassen, verkwiskwassen, swinswansen, tiktakken, triktrakken, tiptap, tjikketjakken, wisjewasje, zipzappen, miesmezen.

— Verwant met deze en met de klanknabootsende woorden zijn de nomina die 'ijdele praat' of 'praten' betekenen : fiezelfazel, kipkap, klinkklank (?), geklipklap, liflaffen, prietpraat, rimram, trimtram, viezevazen, wipper-wapper (spelen), keuvelkavelen, poespas, parli-parla (?).

— Bij de bewegingschilderende sluiten de woorden aan die op wanorde wijzen : mikmak, mingelmangel, tisje-tasje, wirwar, wiesterwaster, witje-watje, ditjes en datjes, Iefje en Aafje, klikken en klakken, kliekjes en klakjes, poespas, bric-a-brac.

— Namen voor eetwaren horen in dezelfde sfeer thuis : kipkap, liflaf, niknak(ske) (of is dit klanknabootsend?), vgl. knibbelknabbel, beukens en bakens, poespas.

— Bewegingschilderend en/of klanknabootsend van oorsprong mogen we wel de talrijke namen zien die verband houden met spelen (ter plaatse !); deze zijn dan niet ongunstig, in tegenstelling tot de meeste andere groepen : mille-malle, snipsnap, tiktak(ken), triktrak(ken), meulemalen,

giegauw, pingpong, miezemauzen ; vgl. daarmee : kwink-kwank, wipwap, trinketranke (dragen) en de woorden voor 'keilen' (cf. 'kiezelekas' doen').

— Heel wat van de tot hiertoe genoemde gegevens hebben een uitgesproken minderwaardig karakter bv. ijdele praat, wanorde, beuzelen, brassen enz. Voor 'gemeen volk' heeft men o. m. mikmak en rif(je)raf(je), vgl. 'schorremorrie' en ligt 'kliekjes en klakjes' niet in die omgeving ? Ook kwinsi kwansi, tingeltangel en zo kwips en zo kwaps mogen we daarbij voegen. Misschien ook de namen liplap en mofmaf (vgl. Hottentot) die anders moeilijk een plaats vinden. Namen voor lange personen : zwikzwak, en schietschuit zijn evenmin gunstig als wietewuite en het adj. pietepouterig. Wellicht wijzen de woorden voor stoffen : klisklas en trieltrul — beide toch maar bijkomstige dingen zoals de mortel in 'fikfakken' (3) — ook op iets minderwaardigs.

— Uitgesproken gunstig zijn echter : splinter-splanter(nieuw) en tiptop, beide met versterkend karakter.

— Een categorie apart is de groep woorden voor kleinere dieren die men misschien ook als vleinen zou kunnen beschouwen : pimpampoentje, miekemaaike, piepauw, tietouwke, wiewouw, wieweewaal.

— Opvallend is wel dat men al deze gegevens met uitzondering misschien van de twee laatste categorieën, ook in andere, zelfs niet-Germaanse talen bij de ablautformaties aantreft (1).

De meeste van deze formaties lijken volledig of althans gedeeltelijk ongemotiveerd (= door bestaande woorden ver-

(1) Zie o. m. F. KOCHER, *Reduplikationsbildungen im Französischen und Italienischen*, Aarau 1921, blz. 110 vv. ; J. ORR, *Words and sounds in English and French*, Oxford-New York 1953, blz. 25 ; H. MARCHAND (*Bronnen* nr. 11), blz. 352.

klaarbaar) : bij kriskras, rimram, rifjerafje enz. denken we niet aan 'krassen' (van de pen ?), aan 'rijm' (?), of aan 'rafje', hoewel we voor dit laatste misschien naar Rafaël zouden mogen opklimmen, vgl. Iefje en Aafje, dat wel op 'Aafje' teruggaat. Van sommige kunnen we met een weinig overweging voor de twee leden een motivering vinden bv. klinkklank : klinken en klank ; kriebelkrabbelen : kriebelen en krabbelen ; zingezangen : zingen en zang. Voor andere is alleen het eerste lid op zichzelf zinvol bv. hinkhanken : hinken ; kwinkwank : kwinken (zie 'kwikkelen'), kliekjes en klakjes : kliekje. Voor de meeste ligt de motivering wel in het tweede lid : prietpraat : praten ; kliplap : klappen ; plisje-plasje : plas ; ziegezagen : zagen ; wipper-wapper : wapperen ; piepa : pa ; swieteswatelen : zwatelen ; wirwar : verwarren ; van bikboord naar bakboord : bakboord enz. Maar deze motivering *belev*en we bijna niet : de ablaut zelf is duidelijk actief, de ene pool roept de andere op.

Met dit ongemotiveerde karakter en met de aard der gegevens houdt de klankepressieve kracht van die formaties verband. In de bewegingschildering of klanknabootsing wordt dan de *i* ritmisch beleefd voor de meer nabije pool, de *a* voor de meer verwijderde, dus de zwakkere. Ook al is er geen onderscheid tussen de twee leden van het gegeven bv. bij het tikken van de klok, toch *beleeft* men het samengesteld gegeven ritmisch d. w. z. met een onderscheid qua afstand of sterkte. Of de bewegingschildering historisch uit de klanknabootsing gegroeid is (bv. uit 'herhaald geluid' naar 'herhaalde beweging', vd. naar 'op-en-neer-gaan' en verder naar 'mengeling', 'verwarring' enz. zoals K. Jaberg en R. Lehmann dit hebben menen te kunnen aantonen (1), is

(1) K. JABERG, *Géographie linguistique et expressivisme phonétique : Les noms de la balançoire en portugais* ; — *Revista Portuguesa de filologia* I, afl. 1, Coïmbra 1946, blz. 31 en R. LEHMANN, *Le sémantisme des mots expressifs en Suisse Romande*, Bern 1949, blz. 28-33.

voor het huidig stadium van de taal van bijkomstig belang. De konstataatie dat de ablaut nu inderdaad voor die gegevens expressief is, volstaat. In dit verband blijkt dan de oppositiewaarde van de klinkers *i* tegenover *a*, *i* tegenover *o* enz., van wezenlijk belang. Dit kan o. m. aangetoond worden door de vaststelling dat het Engels, sedert de tijd dat daar, door de klankwijziging van *a* tot *e*, de oppositiewaarde tussen *i* en *a* verminderde, een groter aantal woorden met *i/o*-ablaut (cf. pingpong) zag ontstaan (1). Behalve die oppositiewaarde lijkt, zowel voor de bewegingschildering als voor de klanknabootsing, de expressiviteit van de medeklinkers duidelijk actief, vgl. bv. de klank van *pifpaf* met die van *bimbam*, *klipklap* of *krikkrak*; en vergelijk de aard van de beschreven figuur in bv. *Slinger-Slanger* met die van *kriebelkrabbelen* of *wiegewagen*, hoewel anderzijds plisje plasje, kiskassen, stipstappen, kiezelekas, kriegeldekraggel met dezelfde beweging verband houden.

Het niveau van deze ablautformaties is tamelijk breed : er is inderdaad een grote afstand tussen bv. 'piepa' en 'van bikboord naar bakboord'. Wel mogen we zeggen dat ze doorgaans hoger staan dan de zuivere reduplicaties, maar tevens blijft waar dat het te opgewekt-speels karakter van deze formaties, ze niet tot het verheven niveau van de taal toegang verleent. De ablaut gevoelt zich dan ook des te beter op zijn gemak op een niveau waar het spelelement verwacht wordt bv. in die liederen die door kinderen tijdens het spel gezongen worden. Te Leuven werden door Y. Gilis de volgende aftelliedjes genoteerd : „Itsje, pitsje, patsje / atsja,

(1) H. MARCHAND (*Bronnen* nr. 11), blz. 346, noteerde voor de 15de eeuw 3 woorden met *a*, geen voor *o*; in de 16de, 15 voor *a*, 1 voor *o*; in de 17de, 5 voor *a*, 4 voor *o*; in de 18de, 5 voor *a*, 2 voor *o*; in de 19de, 6 voor *a*, 5 voor *o*; in de 20ste, nul voor *a*, 1 voor *o*.

sja enz.", „Inne, minne, manne, moene, / krikke, finne, fanne, foene. / Itsje, pitsje, patsje, poetsj / in din, den, doen"; het loopspelliedje dat met de volgende woorden begint : „Karrekille karrekolle..." en het handspelliedje (met ring) : „Ringe range..." (1).

Rijmformaties

REEKS I : TWEELETTERGREPIGE RIJMFORMATIES

type 'hapsnap'; ter vergelijking enkele duidelijk gemotiveerde van het type 'hangwang' (met * aangeduid)

**goedsmoeds* welgemoed, zonder vrees, zo maar

**hangwang* zakwang

haai(e)baai heibei, vrouw die veel drukte maakt; kiff-zieke vrouw; in 3, 176 en 330 betekent 'haaibaai' hetzelfde als 'haaiwaai' (zie het volgende)

haaiwaai(en) en *haaiwaai* (lopen) 3, 176 en 330 rondtrekken en drinken, bv. hij is op —

hapsnap (nergens vermeld) (dial., Kerkhoven) vlug en slordig

heibei 'haaibaai' (zie aldaar) (niet bij Gezelle)

heibeien tieren, kijven, schelden

heulbeul 3, 194 bucht, brol, afval

hoeigroei 3, 197 twist, onenigheid

hoeksnoeks 3, 197 (wellicht hoekssnoeks) oneffen

(boeren)*hosklos* 1 minachtende benaming voor boerenwagen

**houvrouw* vrouw bij wie houkinderen (verlaten kinderen) worden uitbested

**huismuil* huiler

**huismuis* gewone muis

(1) Y. GILIS (*Bronnen* nr. 18), blz. 72 v. en 79.

- krèèsbèès* 3, 264 (spelling aangepast) lompen, lorren, prullen, 'krisbris', 'stulbul'
- kreetbeet* 3, 273 een klein gedeelte van iets waarvan men meer zou wensen
- krisbris* 3, 273 zie 'krèèsbèès'
- picknick, piknik* (Eng.) buitenpartijtje met maaltijd in open lucht
- roemboem* 17, 407 in bv. de klnbts. 'roemboemroemeleboem'
- rombom* (ook : romhombom) klnbts. voor dof rommelend geluid ; ook overdr. bv. „Dat leidt tot... lege rombom over ons zelf" (L. J. Van Holk, *Ruimte* nr. 22, blz. 11), dus : ijdel zelfbehagen
- rompslomp* 1) groot, lomp voorwerp 2) omslachtige, vervelende drukte
- ruisbuis* zie verder : ruizebuis
- slampamp* 3, 407 (onder 'radaai') 'radaai', bv. hij is weer aan de radaai = aan de zwier (?)
- struismuis* 5, I k. 825 (bijw'.) wild, woest (?)
- stulbul* 3, 264 'krisbris' (zie aldaar)

Tweelettergripige rijmformaties met suffix -en, -elen of -eren fontonten (Schuermans, Corn.-Vervl.) belachelijke streken enz. Meestal : flauw —.

- frittitten en frittittelen* 5, I k. 127 klnbts. voor geluid van het koninkje
- haktakken* cf. hacketakken krakelen, hakketeren ; vitten, hakken
- hompompen en hompompelen* 5, I k. 233 en 455 hinken (cf. 'hompelpompel')
- hotstotsen* 5, II k. 181 (door Van Rusting gesmeed) schudden en stoten (van een wagen), dokkeren ; vgl. hotsen, hotsebotsen

- lachachen* (ook : *lach-ha-hachen*) 5, I k. 361 herhaaldelijk lachen ; 3, 290 heeft ook 'lachaaien'
- lipnippelen* 5, I k. 429 verklaarbaar met nippen, nippelen (= strelen, liefkozen) + lip
- rantannen* en *rantanteren* 5, II k. 460 1) oorspronkelijk klnbts. geluid voor de hamerende ketelboeter 2) (nu) iemand slaag geven
- rikkikken* en *rikkikkeren* 5, II k. 466 klnbts. geluid van de kikker
- rinkinken* en *rinkinkelen* 5, I k. 520 klnbts. geluid van glazen die mekaar raken
- roekoeken* klnbts. geluid van de duiven, roekoeën
- rombomben* 5, I k. 31 klnbts. dof herhaald geluid(?)
- slampampen* 1) (veroud.) brassen, zwieren 2) leeglopen ; bij 5 id. als 'slempempen' (zie aldaar)
- slempempen* 5, I k. 437 gulzig of onmatig eten en drinken, slempen
- vertreusmeuzen* 5, I k. 825 verkwanselen, 'vertuismuizen'
- vertuismuizen* 5, I k. 824 en 825 verkwanselen
- **vuilmuilen* 3, 570 kwaadspreken (?) (De Bo heeft 'vui-lemuilen')

daarbij het verlengde :

- schrinkinkel* 5, I k. 603 (bij Hooft) een lange schrale (?) (Streckform van 'kinkel' of van 'schrinkel' ?)

Tweelettergrepige rijmformaties met ritmisch overgangselement

- aksmekaks* 3, 17 kwansuis
- hakkemak* 9 Jan Rap en zijn maat, schorremorrie
- heutemeteut* (gew.) teut, onhandig persoon
- hinkepink* en *hinkepatink* en *hinkel(d)epink* (Zuidn.) iem. die hinkt, cf. 'hinkepinken' en 'hinkepatinken'
- hittepetit* klein bedrijvig persootje.

- **hoezepoes* (*De Standaard* van 23 nov. 1962) (scherts.) de reclame-meisjesfoto op een platehoes
- hollebol* 5, II k. 1201 v. een oppervlakkig, lichtzinnig mens (?)
- hotemetoot* (gew.) iem. die in zijn of haar kring de eerste viool speelt
- hotsebots* (Zuidn.) plof
- hotttekrot* 3, 214 uitschot, 'huttekrot' (zie aldaar)
- Hottentot* 1) een zeker ras in Z.-Afr. verwant met de Bosjesmannen 2) (fig.) onbeschaafd, dom mens
- nieuwejaarke* (*h*)*otterentot*... (Aarschots nieuwjaarslied)
- hutsekluts* (gew. en Zuidn.) hutspot, rommel
- huttekrot* 3, 219 uitschot, 'rifraf', gespuis, bucht; ook :
hottekrot, ottekrotte, ossekrosse
- huttentut* een soort plant
- kullebul* 3, 283 strootje om de pijp te reinigen ('pijastro')
- lanterfant* leegloper
- **lekkerbek* iem. die van lekker eten houdt.
- **lijtentijt* 17, 182 (een laatentaat) een treuzelachtig persoon (uit : lijd-den-tijd)
- **ommendom*, (*ommentom* 2) (Zuidn.) rondom, overal, omentomme' (uit : om ende om)
- **op-en-top* geheel en al, volkomen (uit : op ende op); (Zuidn. ook : op-en-dop)
- reutemeteut* ? de hele — : de hele boel
- rikketik* 10, 271 (taal der oudere kinderen) spijker die tegen de ruiten bewogen wordt (belleketrek ?); zie ook 'rikketikken'; (V. D.) geklop van 't hart; hazardspel
- roezemoes* 1) drukke warreling 2) warboel
- rollebol* 1 hout met kleine openingen bij het knikkeren in gebruik
- **rommedom* (Zuidn.) rondom, aan alle kanten
- ruizebuis* 5, I k. 545 vrouwspersoon die roezemoest (?); voor het mnl. : ruisbuis

- santekwant* (zuidn.) oorveeg; zie verder: *santekwante*
slikkermik 5, I k. 631 en II k. 540 lekkerbeetje, ook:
 smikkerlik
smikkerlik 5, II k. 541 zie 'slikkermik'
tingeling 1) nabootsing van dat geluid 2) (Barg.) winkschel; verlengd: *tingelingeling*
treuzeneus 5, I k. 794 zie 'treuteneute'
tureluur 1) eentonige deun 2) (veroud.) luim, gril 3) soort waadvogel 4) kuifleeuwerik; vgl. *tureluurs* = buiten zichzelf, dol
uit-perduit 3, 510 helemaal, volstrekt (niet), bv. ze wilden — niet mee: volstrekt niet (uit: uit ende uit)

N. B. In 'ommendom', 'op-en-top', 'rommedom' is het overgangselement niet uitsluitend ritmisch; het is een voegwoord geweest. In 'uit-perduit' wordt het ritmische karakter wel versterkt.

REEKS II. — VIERLETTERGREPIGE RIJMFORMATIES

type 'hompeldompel'

- boogie-woogie* 11 (Eng.) een zekere stijl in het vertolken van 'blues'
charivari (Fr.) 1) kleine siervoorwerpjes 2) ketelmuziek (In het Duits ook: allerlei)
gratis-matis 3, 171 voor niets, gratis
 (van) *harentaren* 2 van hier tot ginds
heisterscheister 3, 582 alles overhoop, 'wiesterwaaster'; vgl. V. D.: 'heisterkapele'
hinkerbinker(naalde) 3, 364 (onder 'oogenaaiër') 'akker-naalde' ??
hobbeltobbel 2, alles dooreen, 'hobbel te hobbel', 'bult over bult'; in 3, 446 (onder 'slonk') ook: onhebbelijk, maar in 3, 217 (onder 'huistteknuistte') schrijft hij

- 'hobbetobbel' = verward ; 5, I k. 222 en 772 v. heeft 'hobbeltobbel'
- hokus-pokus* (V. D. schrijft *c*) toverformule, vd. goochelarij, dwaze vertoning, geheimzinnigheid (Varianten : hokus-pokus-pas, hokus-pokus-pilatus, hokus-bollebokus, en (Zuidn.) hoktus holleboktus)
- holderbolder, holderebolderen* 5, II k. 250 (bijw.) klnbts. ; zie : holderdebolder
- hompeldompel* 2, hals over kop, holderdebolder
- hompelpompel* 5, I k. 455 betekenis houdt verband met 'hinken' ?
- huisteknuiste* 3, 217 1) mens van kleine gestalte 2) overhoop, 'mingeldemangele', 'hoop over soop' (3, 217 ook : 'huistteknuiste' = op en neer, onderste boven)
- huppeldruppeldrij* liep over de hei... de regen (Aarschot, raadsel)
- konkelfonkel* 3, 261 gekonkelfoes ; zie verder : 'konkelemonkel'
- krinkelwinkel, krinkelewinkels* 3, 418 (onder 'robbedebokse') en in V. D. *krinkeldewinkel, krinkelewinkel* (Zuidn.) 1) kronkels en bochten, verwarde hoop 2) in, met kronkels en bochten
- kronkelwronkel* 5, I k. 929 kronkelend, gedraaid
- kruip-door-sluip-door* 10, 188 (zinwoord voor) naam van een spel
- kurremurre* 3, 285 (onder 'kurremulde') 'droge brijzeling' en tevens : natte grond
- kwetter-snetter* 5, II k. 585 gekwetter, gesnater
- lanterfanter* leegloper
- oeie-groeie* 3, 347 aai-mij
- oezemoeze* (gew.) benaming voor de muur
- olipoli(koorndief)* 4, 154 onze-lieve-heersbeestje
- **ommentomme* 2 rondom, aan alle kanten
- **ommerstommers* 3, 350 overal

- ossekrosse* 3, 219 uitschot, 'huttekruut' (zie aldaar)
- ottekrotte* 3, 219 uitschot, 'huttekruut' (zie aldaar)
- ruisebuisse* 3, 359 (onder 'onverwaaid') wild en roekeloos
- santekwante, santewante* 3, 286 (onder 'kwanteren') oorveeg, 'kaaksmete', eig. pannekoek (= kwante) op de kaak ; V. D. heeft 'santekwant' (Zuidn.) oorveeg
- schetterwetter* 3, 431 dooreen, 'heisterkadeister'
- schorriemorrie* 1) samenraapsel, uitschot, vuilnis 2) volk van laag allooi ; schorem ('schorremorrie' is gebruikelijker)
- tater-snater* 5, II k. 585 wie (of wat) tatert of snatert ?
- tiereliere* (gemeenz.) gek
- todde-vodde* 5, II k. 653 slordige, gemene, luie vrouw
- treuteneute* 5, I k. 794 kleinigheid, 'treuzeneus'
- tutti-frutti* compote van allerlei vruchten
- walkie talkie* (Eng. in Am.) draagbare zend- en ontvangapparatuur, portofoon
- willens nillens* 2, volens nolens, goedschiks of kwaadschiks, Eng. willy nilly
- wi(e)ster-zi(e)ster* 3, 583 (hij spelt *ij*) dooreen, 'wi(j)sterwaster' (zie aldaar)

Vierledige rijmformaties met suffix -elen. -eren

- hobbeldobbelen* 2 heen en weer golven
- knorremorrelen* 5, I k. 415 knorrend murmelen bv. „psalmen ... knorremorrelen" (Marnix)
- koeterfoeteren* 5, II k. 280 gebrekkig, verward spreken, vgl. koeterwalen
- konkelfonkelen* 3, 261 konkelfoezen, konkelen
- krinkelwinkelen* 5, I k. 908 krinkelend wenden of wentelen
- lanterfanteren* 5, II k. 325 leeglopen (ook 'lanterfantent')
- sakkebakkelen* 3, 424 steels wegnemen, halen
- trantelwandelen* 5, I k. 789 dreutelend (?) wandelen
- tribbeldribbelen* 5, I k. 800 trippelend dribbelen

Vierledige rijmformaties met ritmisch overgangselement

- heisterkadeister* 3, 431 dooreen, 'schetterwetter', 'heister-scheister', 'wiesterwaaster'
- helleberdelle* 3, 187 door elkaar, in wanorde
- hilleberdille, hilleverdille* 3, 80 in wanorde, 'helleberdelle'
- hobbeldebobbel* (V. D.) met hobbels en bobbels, op en neer
- hokkeldemokkel* 3, 198 aardappels gestoofd met ajuin
- holderdebolder* hals over kop, in verwarde toestand met gedachte aan het geraas dat daarbij gemaakt wordt
- holderipolder* 3, 198 onze-lieve-heersbeestje, zonnekever 'hemelbeestje'
- hoteldebotel* (gem.) dol, stapelgek
- konkelemokkel* 3, 261 gekonkelfoes, gekonkel, 'konkel-fonkel'
- krinkelewinkel, krinkeldewinkel* (Zuidn.) (met, in) kronkels en bochten, wanorde (in 3, 418 ook : krinkel(e)winkel(e) ; cf. 5, I k. 908 : krinkelwinkelen)
- **ov(e)rentover* 17, 204 meer dan in voldoende hoeveelheid (uit : over ende over)
- reiebedeie* 3, 411 geloop van de ene herberg naar de andere bv. op de — zijn
- rollebabollen* 3, 420 'rollebollen' (zie aldaar)
- schetterawetter* 3, 431 'schetterwetter' (zie aldaar)

hiermee verwant :

- alommentommen* 2 geheel rondom, alom in 't rond (Overgangselement is niet uitsluitend ritmisch)
- schorremorrie* zie schorriemorrie
- urensgeduren* 3, 514 urenlang zonder ophouden (Overgangselement is niet uitsluitend ritmisch)

N. B. Vgl. daarmee de al dan niet ablautend uitgebreide klanknaboetsingen : *rekketekketek, rikketikketik, rikketikke-tak, tingelingeling, tingelingelang* (alle in 7)

Vierlettergrepige werkwoordelijke rijmformaties

- gekkebekken* 3, 162 gekken, spotten
- hakkebakken* 3, 260 (onder 'kokkebrokken') ?
- hakketakken* haktakken, krakelen, hakketeren, vitten, hakken
- harrebarren* 3, 183 (onder 'harrebarriën) harrewarren
- harrewarren* 1) krakelen, het aan de stok hebben 2) voortdurend moeite of drukte met of om iets hebben
- hassebassen* 1) kibbelen, vinnig kijven 2) harrewarren ; zeuren, zaniken 3) last, moeite hebben met of over iets of iemand
- hazeprazen* 3, 184 klagen, zaniken, vitten ?
- heutebeuten* zie heutepeuten
- heutepeuten* (gew.) prutsen, beuzelen (ook 'heutepeutelen in 3, 343 en 5, I k. 209)
- hinkepinken* al hinkend voortgaan
- hoesteproesten* (nergens gevonden) hoesten en proesten (proesten = niezen)
- hossebossen* hotsen en botsen, op en neer geschud worden
- hotsebotsen* hossebossen
- hutseklutsen* 5, 242 door elkaar gooien, mengen, hutselen; V. D. heeft wel (Zuidn.) hutsekluts
- kantemanden* 3, 233 in 't verborgen iets beramen
- kissebissen* en *kizzebizzen* kleinigheden beredderen, beuzelen, prutsen
- kissevissen* (gew.) fluisteren, zaniken
- verklakkebakken* 3, 536 nutteloos bewerken ; verknoeien
- kokkebrokken* 3, 260 op een spaarzame en vriendelijke wijze huishouden
- kuitebuiten* 3, 283 (onder 'kuiten') ruilen, ruilebuilen ; V. D. heeft wel 'kuitebuiten' in die betekenis
- kuitemuiten* (spelling aangepast) 3, 283 (onder 'kuiten') zich dwaas gedragen ?

- neutepeuten* 3, 343 *heutepeuten*
- rekkebekken* (Zuidn.) 1) *trekkebekken* 2) *twisten*
- rellebellen* 3, 260 (onder *kokkebrokken*) ?
- rikkekikken* *kwaken*, *rikkikken*
- rikketikken* *helder en vlug en regelmatig tikken*
- roezeboezen* 5, I k. 29 en 545 *wassen en plassen* ? ; *roeze-moezen*
- roezemoezen* 1) *geraas, leven maken* 2) (Zuidn.) *een dof gerucht maken* 3) *rommelen, scharrelen*
- rollebollen* *hol over bol (kop) rollen, over de kop rollen* (bv. van een helling)
- ruilebuiten* *ruilebuiten, ruilen, (ver)kwanselen, ook : kuit-jebuiten (= gew.)*
- ruizebuizen* 5, I k. 545 en II k. 727 *roezemoezen*
- ruizemuizen* 5, o. m. I k. 545 en II k. 727 *roezemoezen*
- scherregerren* (Stijn Streuvels, *De Oogst*) *klmhtsend ww. een scherp gerucht maken*
- senteventen* 3, 441 *onder de prijs verkopen* (De Bo heeft ook : 'schenteventen')
- slakkebakken* 3, 443 *niet meer stevig en vast zijn ; vgl. slabakken*
- sollebollen* 5, II k. 501 *in 't wilde rondhollen*
- soppedoppen* 5, I k. 662 *met een zeker geluid in het slijk rondtreden* (ook : 'sobbedoppen') ; daarbij : 'versobbedobben' en 'verzoppedoppen' 3, 545 : *verkwisten, verdrinken, verzuipen*
- tierelieren* 1) *een eenvoudig, opgewekt muzikaal geluid doen horen* 2) (Zuidn.) *pret maken, aan de zwier zijn*
- tingelingen* *dat geluid voortbrengen*
- tjotekoten* 3, 495 *treuzelen, weifelen ?*
- vertoereleeren* 3, 549 *verkwisten, verteren, cf. tierelieren*
- trekkebekken* 1) *minnekozen* 2) (gew.) *een lelijk of raar gezicht zetten*

treuteneuten 5, I k. 794 treuzelen, beuzelwerk doen (daarbij
bw. treuteneute)

triezewiezen 3, 260 (onder 'kokkebrokken') (hij spelt *ij*) ?

tuiteluiten 1 niets uitvoeren

tureluren (gew.) tierelieren ; neuriën

zollebollen 5, II k. 501 v. in het wilde rondslingeren of
tollen ; zie 'rollen en sollen' (hieronder)

zwierelieren 5, I k. 958 ongeveer hetzelfde als 'zwieren'

daarbij vormen met een ritmisch overgangselement als :

heutemeteuten (gew.) teuten, prutsen

hinkepatinken (Zuidn.) hinken

zieterpetieter sprong over de (g)ieter... kikvors (in Aarschots
raadsel)

daarbij ook vormen met een variatieëlement als :

a) de werkww.

lanterfantten leeglopen (5, II k. 325, heeft ook lanter-
fanteren)

likkersmikken 5, I k. 631 snoepen

b) de znww.

inzegrinzigheid 3, 224 een samensmelting van 'insche
grinzigheid' waar 'insch' = op het punt kwaad te wor-
den, en 'grinzen' verband houdt met grijnzen

tettewetterije 3, 487 ziekte van weinig betekenis

c) het bvn.

hollebollig 3, 198 waar 'hollen en bollen' zijn, hoogten en
leegten, 'hillen en dillen'

met een *o/a/ei* — uitbreiding wordt het bijna een voltooide
symfonie : *hillebillebombarbeieren* 5, II k. 21 : beieren

REEKS III : ZESLETTERGREPIGE RIJMFORMATIES

- herroerens meevoerens* 17, 3 (uitdrukking bij het spel) wat men aanraakt, moet men meenemen
- holderebolderen* 5, II k. 50 bw. klnbts. van dat geluid (+ beweging ?)
- kanneke-manneke* of *kannetje-mannetje* 3, 232 bw. voor de wijze van herbergbezoek waarbij ieder zijn eigen verbruik betaalt (Eng. Dutch treat)
- krinkele winkele* 2 bw. met kringen en zwenkingen
- *qualiter taliter* hoe het ook zij

Hierbij het aftelrijmpje : *holleke bolleke riebessolleke, holleke bolleke knol* (Aarschot)

BESCHOUWINGEN (1)

Wat de *gegevens* betreft is het boeiend vast te stellen dat in het Nederlands de rijmformaties expressief blijken te zijn voor dezelfde inhoud als de ablaufmaties. De houding van de spreker t. o. v. dat gegeven schijnt in sommige gevallen wel enigszins te verschillen, zoals aanstonds zal duidelijk worden.

— In de eerste plaats leent de rijmformatie zich tot *klanknabootsing*. Dan geeft ze een aanhoudend, eentonig, vaak verward geluid weer. Het afwisselend karakter ervan, dat bij de ablauf voor de hand lag, is hier afwezig, vgl. 'tiktak' en 'tiktik'; soms kan een opvallender variatie in

(1) Bij deze beschouwingen wordt enkel rekening gehouden met de zuiver Nederlandse rijmformaties. Het feit dat er wel heel wat uit vreemde talen (inz. het Engels) zijn overgenomen (hoofdzakelijk vierlettergrepige), bewijst wel dat onze taal ervoor openstaat. De te duidelijk gemotiveerde (type 'hangwang') worden enkel terloops besproken.

het konsonantisch gedeelte het afwisselend karakter wel enigermate doen uitkomen, dan wordt de formatie tevens bewegingschilderend, vgl. 'kwetter-snetter' en 'tierelieren'. De voornaamste zijn : ro(e)mbo(e)m, frittitt(el)en, lachachen, rantannen, rinkinken, roekoeken, rombomben, hotsebots, rikketikken, roezemoezen, tingeling, tureluur, kwetter-snetter, tater-snater, knorremorrelen, koeterfoeteren, hoesteproesten, rik(ke)kikken, roezeboezen, roezemoezen, ruizebuizen, ruizemuizen, scherregarren, tierelieren, tureluren, tingelingen enz.

— In de *bewegingschilderende* formaties treedt, in tegenstelling tot de ablautformaties, hier het onregelmatige, hoekige, verwarde meer op de voorgrond. De expressiekracht van de klinkers is er even actief als in de klanknabootsingen, vgl. bv. het snelle, lichte in 'lipnippelen, tribbeldribbelen', met het onhandige, logge in 'hompompelen, hossebossen', Sommige zijn trouwens uitgesproken klanknabootsend. De voornaamste zijn : hapsnap, hompelpomp(el)en, hotstotsen, hossebossen, hotsebotsen, lipnippelen, hinkepink(el)en, slikkermik, smikkerlik, holderdebolder, hompeldompel, hompelpompel, krinkel(de)winkel, kronkelwronkel, hobbeldobbelen, krinkelwinkelen, trantelwandelen, tribbeldribbelen, hobbeldebobbel, rollebollen, sollebollen, slakkebakken.

— Het niet-elegante van de bewegingschildering brengt ons dan bij de woorden die met zulke beweging verband houden bv. rondlopen om te drinken of zonder iets te doen, vd. verkwisten, (ver)brassen, eten : haaiwaai, slampamp(en) slempempen, vertreusmeuzen, vertuismuizen, lanterfantent, reiebedeie, verklakkebakken, kuitebuiten, kuitemuiten, roezeboezen, ruilebuilen, senteventen, tierelieren, vertoerloeren, zollebollen, zwierelieren.

— Daarbij sluiten aan de woorden die verband houden

met kijven, slaan, spotten, drukte maken, twisten : heibe(en), hoeigroei, ruisbuis, struismuis, kak(ke)takken, rantannen, gekkebekken, harrebarren, harrewarren, hassebassen, rekkebekken, versobbedobben, santekwante enz.

— In dezelfde zin ongunstig zijn de woorden die verband houden met personen of handelingen die gekenmerkt worden door lichtzinnigheid, onhandigheid, logheid, lompeheid, treuzelachtigheid, en in 't algemeen door minderwaardigheid : hosklos, ruisbuis, heibei, haaibaai, schrinkinkel, heutemeteut, hotemetoot, hollebol, Hottentot, *lijtentijt, tiere-liere, todde-vodde, hoteldebotel enz.

— Hier ook treffen we dan woorden aan die doen denken aan zaniken, ijdel gepraat, praten, beuzelen : rombom, hazeprazen, heutepeuten, kissebissen, neutepeuten, tjotekoten, treuteneuten, tuitebuiten, heutemeteuten enz.

— Met begrippen als afval, rommel, verwarring, oneffenheid enz. houden dan verband : hoekssnoeks, roezemoes, heisterscheister, hobbeltobbel, huisteknuiste, schetterwetter, wister-zister, heisterkadeister, helleberdelle (en varianten), holderdebolder, krinkelewinkele, (van) harentaren, hutsekluts(en), hollebollig, heulbeul, krisbris (en varianten), stulbul enz.

— In verband met eetwaren vinden we desnoods : hokkeldemokkel, kokkebrokken en kreetbeet.

— De spelen schijnen niet vertegenwoordigd te zijn. Vermelden we alleen : piknik (Engels trouwens), rollebol en mischien : herroerens meevoerens.

— Het pejoratieve is zeer duidelijk in namen voor 'gemeen volk' : hakkemak, schorr(i)emorrie, hottekrot, huttekrut, ossekrosse, ottekrotte.

— Een versterkend karakter schijnt 'uit-perduit' te hebben

— Voor 'kleinere dieren' is er : holderipolder en olipolicoordief ; als deze formaties op iets kleins wijzen, zijn ze eerder ongunstig : treuzeneus, huisteknuiste, treuteneute, kissebissen.

— 'Oneerlijkheid' vinden we in : aksmekaks, konkel-fonkel(en), sakkebakkelen, konkelemonkel, kantemanden.

— Moeilijk onder te brengen zijn dan : huttentut, oeze-moeze, kullebul, hinkerbinker, kurremurre, oeie-groeie (klanknabootsing ?), willens nillens (vreemde invloed ?), kanneke-manneke, trekkebekken.

— Als we de gegevens uit de Nederlandse rijmformaties vergelijken met die uit de Engelse, stellen we vast dat de onze minder kinderlijk zijn, en dat er betrekkelijk veel klanknabootsingen voorkomen die we in het Engels missen (1).

Met het klankexpressieve karakter van deze formaties houdt de gemotiveerdheid verband. Het treft ons dat een formatie haar expressiviteit verliest (in ons beleven) zodra we er de gemotiveerdheid van herkennen bv. hangwang, houvrouw enz. Dezelfde indruk kan men hebben bij de allitererende formaties, die we verder bespreken ; 'kroeskrabber' leek expressief tot we er de 'kroes' en de 'krabber' in terugvonden. Typisch is nu wel dat de meeste rijmformaties sterk ongemotiveerd aandoen, ook al zijn ze het niet. We herkennen het gemotiveerde element er niet in, niet omdat dit altijd verouderd of minder gebruikelijk zou zijn, maar omdat de rijmformatie een sluier werpt over de betekenis. Dit zullen we verder bij de 'rijmende woordgroepen' nog beter kunnen konstateren als we zien dat de verbinding vaak 'onlogisch' is bv. 'bek en nekke', 'steen en been'

(1) Cf. *Moderne theorieën* (zie voetr. 1, blz. 176), blz. 172 v., waar ook bibliografie.

(klagen). Maar doorgaans heeft de rijmformatie deze sluier niet nodig om ongemotiveerd te zijn. Er is (*nu*) wel geen motivering (meer) voor 'hompeldompel. hompelpompel, vertreusmeuzen, vertuismuizen enz.' : de vele varianten bewijzen dat trouwens. In 'rikketikken, hassebassen, harrewarren enz.' is het tweede lid gekend (maar niet in de variant 'harrebarren'). Zeldzamer zijn de formaties waarin alleen het eerste lid gemotiveerd is : 'konkelfonkelen, zwierelieren...'. In vele kunnen we nochtans voor de twee bestanddelen een woord in het woordenboek terugvinden : 'tater-snater, kwetter-snetter, knorremorrelen, hoeste-proesten, smikkerlik enz.' Het feit dat 'roezemoezen, roezeboezen, ruizemuizen, ruizebuizen' naast elkaar voorkomen, bewijst wel dat de sprekende gemeenschap de motivering niet beleeft.

Het expressieve van de klanken speelt derhalve zeer duidelijk mee. We wezen reeds op de vluggere beweging in 'hapsnap' t. o. v. bv. 'trantelwandelen' ; de lengte van het woord en het metrum dragen ook het hunne bij. Het geluid is helderder en meer afgelijnd in 'rikkikken' dan in 'roezemoezen'. Vaak komt een overgangselement het ritme versterken bv. holder*de*bolder, heister*kade*ister enz. Vele woorden beginnen ook met een *h* (1) ; dit lijkt me wel te wijzen op een eerder speels karakter bij de rijmformaties. Van een vast expressief schema, zoals we dit bij de ablautformaties hebben aangetroffen, is hier dan ook wel geen spraak. De herhaling verschilt van formatie tot formatie en het expressieve of de 'bekoring' ligt wel in het eigen karakter van het rijm (2).

Wat we gezegd hebben in verband met het expressieve karakter der rijmformaties geldt tevens voor en kan ge-

(1) Ook in het Duits is dit zo, cf. *Bronnen* nr. 15.

(2) Zie *Moderne theorieën* (cf. voetrn. 1, blz. 176), blz. 175 vv.

toetst worden aan de 'rijmende woordgroepen' : hier is de controle gemakkelijker. We zullen dan aan de lijst die nu volgt, ook geen beschouwingen toevoegen.

Rijmende woordgroepen

- bakken en klakken* lekkere spijzen klaarmaken (V .D. onder 'klakken')
- bek en nekke* 3, 42 hoofd en hals
- boffen en stoffen* 3, 73 geweldig opscheppen
- echtig en techtig* 17, 139 en 204 wel wis en waarachtig (uit : echtig ende echtig)
- eg noch weg* 3, 135 bv. hij heeft noch eg noch weg = is moedeloos en besluiteloos
- elk en welk* 3, 136 iedereen
- gereed en breed* 3, 163 klaar om gebruikt te worden (in) *geuren en kleuren* (vertellen) met vermelding van alle bijzonderheden
- gissen en missen* bv. het kind leert door —
- goed en bloed* bezittingen en leven
- groei(en) en bloei(en)*
- haaien en baaien* 3, 330 (onder 'mollepooi'...) 'haaibaaien', 'op de haaiwaai zijn', rondtrekken en drinken
- haaien en draaien* ww. gedurig zich wenden en keren
- haaien en draaien* zn. veel bochten bv. van een rivier (in, met) *een haai en een draai* in een ogenblik (met eigen) *haard en gaard* (n. V. D.) met voldoende bezittingen
- habben en snabben* 3, 260 happen en snappen, bits spreken, snauwen (5, I k. 186 heeft echter : 'habben en snappen')
- hach noch wach* (zeggen) geen kik geven
- van de hak op de tak* zonder overgang van het ene op het andere

- (met) *ham en gram* 3, 628 met huid en ingewand
van de hand in de tand zonder iets te kunnen overhouden
 (met) *hand en tand* met inspanning van alle krachten
handel en wandel handelingen en gedragingen
een hap en een snap hier en daar wat ; (Zuidn.) een bits
 antwoord
happen en snappen (Zuidn.) bits antwoorden, snauwen
 (op) *haren en snaren*, bv. alles op haren en snaren zetten =
 niets onbeproefd laten, alle zeilen bijzetten
hauwen en snauwen 5, I k. 186 *happen en snappen*
 (op een) *hebbel en drebbel* 1 in haast
heg noch steg (weten) helemaal geen weg
 (tegen) *heug en meug* met tegenzin
hillen en dillen 3, 198 (onder 'hollebollig.') hoogten en
 laagten (Vgl. 'over hille over dille' 3, 80, waar ook
 'hilleverdille, hilleberdille, helleberdelle')
hippen noch stippen 5, I k. 699 *stippen* = langzaam voort-
 stappen
hissen en trissen 3, 196 (hij schrijft : 'hijsen en trijsen')
 cf. met *hijsten* en *trijsten*
 (met) *histen en tristen* 3, 196 (hij spelt *ij*) 'met lappen en
 leesten', 'met slunsen en palullen'
hitsen en tritsen 3, 300 (hij spelt *ij*) (hiermee wil Gezelle het
 „misverstane" 'lijtsen en trijtsen' — prothetische l —
 verklaren, dat wel hetzelfde moet zijn als 'histen en
 tristen', zie aldaar)
hobbelen en bobbelen 17, 420 in wanorde, door elkaar
 (met, vol) *hobbels en bobbels* op en neer
hoddelen en boddelen 5, I k. 227 *hotsen* en *botsen*
hoesten en proesten hoesten en niezen
hol over bol 3, 283 en 5, II k. 1201 v. (zo iets als) hals over
 kop (in de oorspronkelijke betekenis)
holderen en bolderen 5, II k. 1201 een hevig geraas of
 gestommel maken

- hollen en bollen* 3, 198 hoogten en laagten
hollen en sollen 5, II k. 501 zie 'rollen en sollen'
holletje of bolletje 1 spel, waarbij men raadt of de opgegooide pet met de holle of bolle kant neerkomt; kruis of munt (gooien); (dial. ? in Kerkhoven: kop of kruis)
homp en tromp 5, I k. 234 (bw.) hinkend
honsen en kronsens 3, 201 stommelend zoeken en snuffelen
hoog en droog
 (over) *hoop over soop* 3, 80 en 217 onderste boven
 (met) *hoot* (= hoofd) *en poot* 17, 165
hop of drop 1 alles of niets
hotsen en botsen hossebossen
 (van) *houw noch bouw* (weten) 3, 517 van niets; ook 'houws noch bouws' 3, 345
hou en trouw onder alle omstandigheden getrouw (leus der stad Gent)
houwen en snauwen (Zuidn.) bits toespreken
hudje en mudje 3, 260 (18de e.) hoedje en mudje (twee maten ?)
huiken noch muiken 3, 334 niets zeggen
 (met) *hulten en bulden* 17, 36 en 45 (hij schrijft 'holten en bulden', maar in Aarschot is het dezelfde klank)
hulte over knulte 3, 218 dwars door het veld. 'stik over rik'
hulsen en bulsen 5, II k. 56 (Kiliaen) betekenis ?
hutsen en klutsen 3, 178 hutseklutsen
ip en dip 3, 225 'op en dop', op en af, op en neer (eig. op end op, ip end ip)
Jan en Alleman iedereen
kraaie noch maai 3, 307 niemand, geen familie, kind noch kraai
 (met) *kracht en macht* met inspanning van alle krachten
kruimen en duimen 3, 279 nijpen en knijpen (met de duim);

- 3 zegt er dat 'kruimen' bewaard bleef dank zij het klankrijm in 'kruimen en duimen'
- (noch) *kruitje noch muiltje* 3, 333 geen kik
- (noch) *kuiten noch muiten* 3, 283 geen woord reppen
- litsen en tritsen* 3, 300 zie 'hitsen en tritsen'
- (zich) *mooien en tooien* 3, 332 zich mooi maken
- muumelen en duimelen* 3, 334 week maken met de mond of de duim
- van note te plote* 3, 517 geheel en gans
- op en dop* 3, 225 zie 'ip en dip'; ook rijmform. : op-en-top
- (met) *pak en zak* met alles wat men heeft
- peekes en meekes* 18, 144 (dial. n. V. D.) ouden van dagen
- peisteren en feisteren* 3, 383 knutselen en frutselen
- plak en stak* 3, 394 leem en latten, bv. een huisje van —
- poenen en moenen* 3, 323 herhaald zoenen
- poeren en moeren* (H. De Man, *Maria en haar timmerman*)
slaven en zwoegen
- (met) *raad en daad* (bijstaan)
- reilen en zeilen* de handel en wandel (bv. zoals het reilt en zeilt = met zijn kwaliteiten en gebreken, vgl. Dts. wie es geht und steht)
- rein(en) en slein(en)* 2 regen(en) en motregen(en)
- (zonder) *reke of streke* 3, 411 zonder enige aanleiding,
Fr. sans rime ni raison
- rollen en sollen* 5, II k. 501 dwaas (rond)hollen of -tollen; ook 'hollen en sollen', 'sollen of hollen', 'zollebollen'
- (noch) *ruit noch muilt* 3, 322 taal noch teken
- sollen of hollen* 5, II k. 501 zie 'rollen en sollen'
- (noch) *spreken noch steken* 3, 322 taal noch teken
- stank voor dank*
- steen en been* (klagen) heel erg
- stel en vel* (hebben) 3, 446 in de toestand van wie bij een openbare verkoop het huis inzet (*instelt*) en ermee blijft zitten

stik over rik 3, 218 dwars door het veld, 'hulte over knulte'
(zich) *tooien en mooien 3, 422* zich mooi maken ; zie '(zich)
mooien en tooien'

waaien en draaien reilen en zeilen, bv. zoals het waait en
draait = reilt en zeilt

(van) *Wijntje en Trijntje* (houden) Bacchus en Venus
dienen

(in) *ne zet en ne wet 3, 223* in één, twee, drie, 'in ne vloek'

daarbij talloos vele toevallige als :

(met dat) *geschetter en gekwetter* van bv. een groep babbe-
lende vrouwen of kinderen

land en zand 3, 260

zelfs gedeeltelijk ongemotiveerde als :

(zoveel was in) *voering en beroering* (gekomen) (A. Demedts
Boekengids XL (1962), p. 201)

of krantekoppen als :

Bonnse bonbons (*De Gazet van Mechelen*)

Chaos in Laos (*De Standaard* in de jaren 1960 en 1961)

Woelingen in Moelingen (*De Standaard* 1965 in verband
met taalrelletjes in het Voerdorp Moelingen)

daarbij aansluitend een onbeperkt aantal rijmende ge-
zegden, waarvan hier een paar algemeen verspreide :

de een zijn dood is de ander zijn brood ;

*eerste gewin, kattedespun (kobbegespun), tweede gewin, beur-
zeken in :* troostspreuk voor wie bij het begin van het
spel verliest ;

eigen haard is goud waard ;

*haast en spoed (is) zelden goed of haastige spoed is zelden
goed, maar ook : hoe meer haast, hoe minder spoed ;*

hak zoekt zijn gemak soort zoekt soort ;
mettertijd komt Hannes in het wammes (assonantie) langzaam gaat zeker ;
kaart, keurs en kan bederven menig man ;
kakken gaat voor 't bakken, al was de oven heet ; (Aarschot)
lest best of lest heugt best of (Zuidn.) *lest licht, best licht* ;
eerst lokkebrook, dan stokkebrood 13, 302, nr. 4179 ;
bitter in de mond maakt het hart gezond ;
nicht en kozijn, dat vrijt zo fijn (Kerkhoven) ;
opgestaan is plaats vergaan (Aarschot) wie zijn plaats ook maar even verlaat, verliest er alle recht op ;
van boven pront, van onder stront (Aarschot) schijn bedriegt (gezegd van een meisje dat zich opdirkt) ;
als de maan veert lijk een schuit, valt er veel water uit (weerspreuk o. m. in Kerkhoven) ;
dat is geen spek voor uw bek of geen spekje voor je bekje ;
als de wijn is in de man, is de wijsheid in de kan ;
wind in de nacht, water in de gracht (tevens allitererend) ;
zo gewonnen, zo geronnen vgl. Eng. soon got, soon gone ;
lui zweet is gauw gereed.

Allitererende formaties

REEKS I

type 'labberlot' 'flikflooiën' 'ginnegappen' 'lierlauw'

— Het zijn formaties met een — althans schijnbaar — ongemotiveerd element

— De klinkerwisseling schijnt in haast al deze formaties aktief te zijn, dit bewijst een vergelijking van 'nebbelnebben' met bv. 'ginnegappen'.

baarbijsteren 5, II k. 30 uitgelaten rondlopen ?

bakelebone 3, 32 „van de — krijgen” = slaag krijgen

- bambocheren* (Fr.) pierewaaien, aan de zwier zijn
- biesbouw* (gew.) horzel die het vee plaagt (biezen = onrustig rondlopen, van bv. door insekten geplaagde koeien)
- biesbouwen* (spelling aangepast) 5, II k. 27 biezen
- bietebauw* 1) bullebak, kinderspook, nachtmerrie 2) (gemeenz.) de billen
- hillebillebombarbeieren* 5, II k. 21 beieren (zie hierboven)
- boeba* boeman, bietebauw
- bombast* gezwollen taal, holle klanken
- bullebak* 1) boeman, bietebauw 2) nors mens 3) (gew.) klompje neusvuil
- bullebijter* 1) dog 2) bullebak
- cocu* (Fr.) hoorndrager
- deurendaalder* 3, 112 „deurendal”, „deurendale”, reusachtig, zwaar, sterk mens
- verdiedeldantjen* 9 de tijd verbeuzelen
- doemdons* 5, II k. 83 klnbts. dof geluid
- fiefakkerietjes* (spelling aangepast) 6 beuzelingen, nestenrijen
- fliefodder* 2 en 3, 393 vlinder, pepel (Zuidn.), 'wouter'
- fliefotteren* 5, II k. 128 fladderen, flodderen
- fierefluit* losbol, nietsnutter
- fierefluiten* (gew., Zuidn.) loszinnig rondzwerven; pierewaaien, nietsdoen
- flikflooien* 1) met baatzuchtige bedoelingen vleien, krui-
pen 2) aanhalig liefkozen
- verfomfaaien* en (gew.) *verfomfooien* in wanorde brengen (3, 329 en 5, I k. 123 hebben ook de vormen zonder ver-
en ook (ver)fomfeien e. a.)
- geubelgalpe* 5, I k. 143 braaksel („gubbelen, geubelen” = vomeren)
- giechelgaaien* (Zuidn.) dwaas, gek, uitgelaten lachen
- ginnegappen* ongemanierd giechelen, grinniken (5, II k. 134, 135, 1002 heeft veel varianten)

- jujokken* 3, 227 „Ju ! jok !” roepen om de paarden te doen lopen
- (*rijde*)*kakokke* 3, 414 schommel, 'schongel'
- karrekietekolleken* 3, 235 karkiet
- kar(e)kiet* een bepaalde zangvogel (rietzanger)
- kattেকnijzer* 3, 235 ijzeren netwerk voor vinkekooi (waarom *knijzer* ?)
- keutelkeerze* en *keutelakeerze* 3, 32 een soort kers
- kieskauwen* 1) langzaam, treuzelend en zonder graagte eten 2) (fig.) wauwelen, leuteren, zeuren over een zelfde onderwerp (3, 487 en 384 heeft 'kieskouwen')
- kievekudde* 3, 248 armtierig huisje, 'krevelkot', 'kruipuit'
- knippe-knerssel-tanden* 5, II k. 273 knarsetanden
- krekelkot* en *krevelkot* 3, 273 armtierig huisje, 'kievekudde' 'kruip-uit'
- labberlot* 1) stumper, kruiperd ; (Zuidn.) slordig persoon
2) prul
- labberlotten* 1) (w. g.) zwieren, lichtmissen 2) slordig te werk gaan
- labberlottig* lamlendig ; (Zuidn.) slordig
- lanterluren* 8 een zeker kaartspel spelen
- lierelauwen* (Zuidn.) wauwelen
- lierlauw(en)* weinig warm, lauw (worden of maken) (3 heeft lierlauw in die bet.)
- lokkeloaien* 3, 302 vleien en lijmen, 'lamoezen', 'paluffen', 'kadullen', 'toeven'
- luilak* (ook luibak) luiaard (5, II k. 366 heeft ook 'luilok')
- luitanke* 3, 306 lui vrouwmens
- meesmuilen* 1) spottend, ondeugend, schamper, ongelovig glimlachen 2) (Zuidn.) ontevreden grijnslachen (Cf. bij 5 'miesmezen', zie hierboven)
- mingelmalen* 2 vervloeien, dooreenvloeien (Cf. 'mingelmalen' bij Gezelle, zie hierboven)

- mormeieren* (spelling aangepast) 5, II k. 398 v. morren
 ter vgl. *nebbelnebben* 5, I k. 428 trekkebekken
pompoesje 8 papieren zakje
 ter vgl. *pompon* (Ofr. pompon, naast pépon, Lat. pepo)
poelepetaat parelhoen (Fr. poule pintade)
raakrooien (gew. in Z.-Ned.) ruzie maken, harrewarren
 (3, 408 heeft ook 'rakeroeien')
rikraaien 12 (n. V. D.) raakrooien ?
rinkelrooien pierewaaien, lichtmissen, labberlotten (Vgl.
 3, 432 'schijpschooien', vuilvellen)
roemronken 5, I k. 538 heel erg pochen
 ter vgl. *roemruchtig* (lit. t.) vermaard ; en vgl. dit met roem-
 rijk
schijpschooien 3, 432 (hij spelt *ij*) rondlopen, nooit thuis
 zijn (vgl. *rinkelrooien*)
smiksmul 6 van alles door elkaar (van eetwaren gezegd)
 (wel hebben we 'smikkelen' en 'smullen')
snipsnaarderijen (gew.) kleinigheden, beuzelingen
speksponnieuwe 3, 454 brandnieuw, fonkelnieuw, splinter-
 nieuw, gloednieuw
spiksplinternieuw en *spikspeldernieuw* gloednieuw, fonkel-
 nieuw
swieswol 3, 475 zie 'swielswol' (ablautformatie) (*ij* gespeld)
tier(e)lantijn(tje) 1) nietig of prutsig versiersel 2) smoesje
tier(e)lantijntje (gew.) soort van leeuwerik
tierenteintje (gew.) tjiiftjaf
tieretein (uit het Ofr.) (veroud.) zekere gewezen stof met
 een linnen ketting en een wollen inslag
vievouder 2 vlinder (*ij* gespeld)
warrewieken (spelling aangepast) 6 dwarsdrijven
wierelewaaien 3, 582 talmen, tijd verbeuzelen
wiewouter (gew.) vlinder
zuiesussen (spelling aangepast) 5, I k. 738 sussen

zwabberdezwie (meeged. : J. L. Pauwels) personage in een stripverhaal
zingelzwaaien 5, I k. 980 in grote verwarring brengen, overhoop gooien

vgl. daarmee bij Gezelle

kappe-over-keuvel 3, 234 het onderste boven

en een hele reeks met -uit / -in

gat-uit gat-in (klappen) 3, 155 (praten) zonder samenhang, ab hoc et ab hac

haak-uit haak-in 3, 235 zigzag, met regelmatige inkepingen

kar-uit kar-in 3, 235 zigzag, met regelmatige inkepingen

karn-uit karn-in 3, 235 zigzag, met regelmatige inkepingen

kerf-uit kerf-in 3, 235 met regelmatige inkepingen

tak-uit tak-in 3, 235 zigzag, met regelmatige inkepingen

uit-ende-in 3, 508 nu eens zus dan weer zo geluimd

REEKS 2

types 1) 'klinkklaar' 2) 'bulderbast' 3) 'beugelbier', 'grasgroen'

— Het zijn allitererende samenstellingen met — althans na ontleding — volledig gemotiveerde elementen.

— Ze omvat zowel woorden uit de algemene taal als uit de dialecten.

— In enkele ervan is een klinkerwisseling — zelfs een zuivere i/a-ablaut — actief ; d. i. het type 'klinkklaar'.

— In andere ligt een expressieve beleving m. i. — dit is misschien subjektief — voor de hand ; d. i. het type 'bulderbast'.

— In nog andere is een expressieve beleving niet uitge-

sloten ; misschien heeft de alliteratie zelfs bijgedragen tot het ontstaan van de formatie ; d. i. het type 'beugelbier'.

— Alle mij bekende formaties van de types 'klinkklaar' en 'bulderbast' werden opgenomen ; die van het type 'beugelbier' en 'grasgroen' alleen als ze mij aanspraken, b. v. niet de door Huisman 12 vermelde : levenslicht, levensloop, levenslust, zuurzoet (adj.), zoetzuur (zn.).

— De grens tussen reeks 1 en type 'klinkklaar' uit reeks 2 is uiteraard soms willekeurig.

beugelbier (n. V. D. ; neologisme) bier uit flessen met beugelsluiting (De brouwerij noemde het zelf een „lekkere naam” ; wel omwille van de alliteratie, want haar advertentie bezingt het als „heerlijk hoppig... bottelvers uit de bierstad Breda !” (M. v. N., *De Standaard*, Taaltuin nr. 473)

brakelbrauw 3, 87 braakliggende berm, 'kwakkelbrauw'
brekebeen 1) sukkel, beunhaas 2) (volksnaam voor de

holpijp, pijpkruid

bulderbast bulderaar

doemsdag 12 (n. V. D., vgl. Eng. doomsday)

grasgroen

heelhuids

hemelhoog

klepelklank(e)len 5, I k. 272 klnbts. ww. voor klokken-
gelui

klinkklaar louter, oorspr. van edele metalen gezegd, maar nu in de alg. betekenis van 'niets dan', 'enkel' ; een verbinding als 'klinkklare onzin' wijst wel op het expressieve in de beleving

klokkengeklangel 5, I k. 271 klnbts. voor klokkengelui

knikkeknieën 5, I k. 286 door de knieën gaan (Wel lijkt het ritme in knikkebenen en knikkebollen ten minste even expressief... wsch. dank zij de variatie)

- lamlendig* 1) (eig., w. g.) slap in de lenden 2) (fig.) futloos, lui 3) ellendig, beroerd (Waarom moest de eigenlijke betekenis het afleggen voor de figuurlijke ?)
- gelauwerloverd* (spelling aangepast) 5, II k. 359 gelauwerd *lichterlaaie*, *lichtelaai*, in *lichtelaai* met helder uitslaande vlam
- luilekkerland* land van kokanje (Bijna „des Guten zuviel”, maar bij kinderen kan dat)
- makemannetjes* 3, 309 gemaakte mannetjes (3, 162, ook V. D.) smoesjes, uitvluchten
- mallemlen* 1) draaimolen 2) maalstroom (Ook de l draait mee)
- manmoedig* manhaftig (Hier staat de *m* heel wat steviger dan in mallemlen)
- mengelmoes* bont allerlei, allegaartje, samenraapsel
- meulenmande* 3, 319 „mollemante, molmande, kansel, kalooi” (sic !) bv. een hele — kinderen : heel wat
- mondgemeen* waar iedereen van spreekt
- mondjesmaat* bw. en zn. nauw afgemeten hoeveelheid
- nietsnut(ter)* die tot niets deugt
- peutenpot* 8 kring waarin de kniekers (= peuten) staan
- pijnboompere* 3, 392 (uitspr. piempompère) pijnappel (Alles wijst erop dat het peervormige gedeelte van een toren bedoeld wordt) (Wat Gezelle erin voelde blijkt uit : „Bij de uitspr. v. dit w. heeft de zin van 't volk, naast de welluidendheid van den drieklank *i, o, è*, nog drie gelijkrijmende lipstaven *p* gewild ; spijs den oorsprong van het w., de *b* van *boom* in *p* veranderd, en de *n* van *pijn* in *m*, ten gelieve van de *p* die op de *n* volgende was”)
- rozerood* 12 ziet het zo, n. V. D.
- schampscheut* schamper gezegde, zijdelings verwijt
- schimpscheut* honend, indirekt verwijt, hatelijke toespeling

- schobbelschote* 3, 433 pak slaag ?, 'schommelschote'
- schommelschote* 3, 433 pak slaag ?
- schoefelscheute* 3, 433 een strenge berisping
- schoffelschote* 3, 434 bv. een — doen : korte tijd flink doorwerken
- schokschoeren* 5, III k. 106 schokschouderen
- schokschouderen* de schouders ophalen (5, III k. 105 beschouwde het nog als 'Vlaams')
- schuifelschapraai* (spelling aangepast) 5, I k. 613 tafelschuimer, klaploper
- sloerieslet* 5, II k. 563 v. iem. die slordig is in kleren, manieren en zeden (5 ziet verband met sloor en slet)
- sluimerslapen* 5, II k. 568
- smoddersmoeltje* 5, II k. 575 (Maar smodderbekje en smoddermuil geeft hij ook)
- sabelseper* (spott.) officier, militair (Waarom niet sabeldrager !)
- snavelsnel* en *snaversnel* en *snatersnel* 5, I k. 642 en II k. 584 (gezegd van vogels)
- snippesnel* 5, I k. 643 „d. i. snel van snibbe, snebbe, en dus scherp bijtend, vinnig” (Vgl. 'snavelsnel', 'snavelsnel' en 'snatersnel')
- stokstijf* 1) stijf als een stok 2) (fig.) onverzettelijk
- stuitestekker* 3, 474 tafelschuimer (een 'stuite' is wel een boterham) (Maar er is ook 'tuitestekker' : iemand die achter de 'tuiten' ('t vrouwvolk) loopt, 3, 504)
- tukketenen* 3, 504 1) (eig.) met de tenen op de grond 'tukken'... „gelijk een die stappen of springen zou... en niet en durft” 2) (oneig.) dubben, ..., schoorvoeten
- vogelvrij*
- vrijersvoeten* 12 bv. op — gaan
- waanwijs* dwaas aanmatigend, mallot(er)ig
- weerwikker* 9 barometer (wikken = voorspellen)
- wereldwijd* 12 geeft het (V. D. geeft drie kol. samenstellingen)

- met wereld, w. o. wereldwijs(heid), -wijze en -wonder, maar wereldwijd niet) vgl. de wijde wereld
- wete-wel* 3, 581 zn. iem. die de naam heeft alles te weten
- wikkewief* 9 kaartlegster (wikken = voorspellen; vgl. 'weerwikker')
- wildewagen* 3, 571 losbol, onbedachte jongen
- wildewuiten, willewuiten* (Aarschot) onbezonnen jong persoon.
- gewiswetig* 5, II k. 1146 zeer kundig; wijsneuzig
- wittebroodsweken* 12 (Maar V. D. heeft ook 'wittebroodsdagen')
- wonderwel* voortreffelijk
- zonderzieltje* 3, 604 soort van appel zonder klokhuis, of met klokhuis zonder pitten
- zwermzwarreling* 5, I k. 953 (voor een beschrijving van) dooreenvliegend ongedierte (Bilderdijk)

REEKS 3

Individuele allitererende formaties (ze komen voor in het : *Verklarend glossarium getrokken uit het Gezelle-lexikon van Prof. Dr. Frank Baur*)

- Het zijn alle gemotiveerde formaties.
- Afzonderlijk bewijzen de meeste niets, bv. type 'blomgebloei' staat naast 'blomgelijk', 'boomgewaai' enz.
- Sommige echter zijn duidelijk expressief, bv. type 'abelenbane' staat naast 'lindenlane' en het is niet 'abelenlane' of 'lindenbane'.
- Dit laatste en tevens het feit dat type 'blomgebloei' 'bamisbont' 'bontgeboend' zo veelvuldig voorkomt, bewijst de actieve kracht van de alliteratie in het poëtisch

taalgebruik van Gezelle en versterkt derhalve de indruk dat ook in de niet-poëtische taal de allitererende tendensen bij de woordvorming actief zijn.

- abelenbane* abelendreef
aderdans klop van het bloed
aldoordaveren het heelal doordringen
bamisbont herfstbontkleurig; vgl. bamisblad = herfstblad, bamisbos = herfstbos (Andere samenstellingen met bamis- komen in het glossarium niet voor)
gebedenbeeld symbool van gebed
beeldengebouw monument, beeldengroep
berkebol berkestam (bol is in het gl. : boomstam, tronk)
bleekgebold bleekstammig
blomgebloei bloesemdracht
bonte-abelen grillig bewegen gelijk abelelover
bontgeboend veelkleurig geschilderd (vgl. *bontgepint* = veelkleurig opgesierd)
botgebold stompstammig, grofstammig
bouwselbrake bouwval, puinhoop
breebuikte breedbuikig
broodbeestig aartsdierlijk (In 'broodnoodlijdende' heeft 'brood' echter dezelfde betekenis)
bruingeboend bruinkleurig (Er is echter ook 'bruinoogd')
dagdovend lichtverdovend, verduisterend
derdeure erdoor (Er is echter ook 'erdeure' en 'der' = daar)
derserdeun dorsersdans ('deun' = genoeg, vermaak; danspas)
dertiendag driekoningendag
deurdoen doordraaien, verkwisten (vgl. dooddoen = uitdoen, uitdoven)
dijkedelver dijkwerker
donderduw donderslag (vgl. echter 'donderbaarde' =

- donderbaard 'donderbusse' = kanon, 'donderroe' = bliksemafleider. 'dondermaand' = juli)
- doordelven* doorgronden; doordoornen = met doornen doorsteken; doordragen = laten doorschemeren; doordronken = doordrenkt (Maar er zijn 14 andere samenstellingen met door- die niet allitereren o. m. 'doorbakelen' = doorgloeien, 'doorgaan' = doordringen)
- geluwgeveld* geel van schil (Samen met 'geluwbaard' de enige samenstelling met geluw)
- haaghout* struikgewas
- kolderkake* kaakstuk van een kolder of halsberg
- verlekkerlippen* watertanden, snoepziek zijn
- lindenlane* lindendreef (cf. abelenbane; bij andere bomen komt dit niet voor)
- malgemoed* gezind om dwaasheid te doen
- malgemutst* met de gekskap gekleed; 'gekkensgezind, minnemaal'
- mensgemoei* bemoeizucht der mensen (Maar er is ook 'mensgedaantelijk')
- moegemoeid* uitgeput van vermoeienis (Maar er zijn een aantal andere zonder alliteratie bv. 'moegebrield' = moe gemorst)
- mondsgemene* spreekwoordelijk; zie mondgemeen in reeks 2
- nedernijgen* neerbuigen
- nieuwjaarnuchten* nieuwjaarmorgen (Er is ook: nieuwjaarnacht, maar tevens: nieuwjaarmaand; 'nuchten' is me echter elders niet opgevallen en we denken aan „de navond is nabij...” uit „'k Hoore tuitend' hoornen” in G. Gezelle's Dichtwerken, blz. 508, vergeleken met „Den avond komt zoo stil, zoo stil”, II, blz. 151)
- omhogehelpen* ophelpen, steunen (Al is er ook 'omhogeschijveren', 'omhoogvonken', 'omhogewaard', toch is het 'omlegeleggen')

- omlegeleggen* neerleggen (Cf. 'omhogehelpen')
- omverrevagen* 'afhooien' ?
- omverrevellen* neerhalen, te gronde werpen (Geen niet-allitererende samenstellingen met 'omverre')
- pijnboomperse* lange stam van de den (cf. Reeks 2 : 'pijnboompere')
- reeuwroven* lijken plunderen (Maar er is ook 'reeuwgeest' = de dood ; 'reeuwzang' = dodenlied)
- reuzenrot* leger der reuzen (Maar er is ook 'reuzenzeggen' = sage der reuzen)
- rinkelrellen* luid kwetteren ; (eig.) met de rinkelhoepel rond lopen
- rinkelroeien* rondzwermen in kringen
- roergeruchte* geknal van geweren
- runenreke* rij, reeks van runentekens
- ruwrijm(en)* (tot stand komen van) rijp uit neveldamp ('geruwrijmd' en 'beruwrijmen' behoren daartoe ; daarnaast echter ook : 'berijkdommen', 'belegwerken' 'beweertuigen', 'bezomerblommen' enz.)
- schilderschoon* schilderachtig
- ter vgl. *sperrewapper* = sparappel, zie 'pijnboompere' in Reeks 2
- stapsteen* hulpmiddel
- tallertijd* te allen tijde, altijd
- vedervolk* vogelen (Maar er is ook 'veugelgoed' = vogelwereld)
- vendelvellinge* nederlaag, velling van het vendel
- vilvee* slachthuisvee
- vlokkenvlage* sneeuwjacht
- voedselvol* rijk aan voedsel, voedzaam
- vogelvee* neerhofdieren, pluimgedierte
- vogelvljchtigheid* vlijt van vogels (Maar er is ook 'vogelzate' = zitplaats, woning voor de vogels)
- volvechten* geheel doorstrijden

- volveerdig* kant en klaar, geheel gereed ; zeer bereidwillig, gedienschtig (Maar er zijn vele andere met vol- bv. 'volzingen', 'volwerken' enz.)
- voorgevecht* voorhoede (Maar er zijn vele andere met voor- bv. 'voorgetij', 'voorwinter' enz).
- voorvolk* voorgeslacht, voorvaderen
- wagge wolken* ww. vol logge wolken zitten (De a/o-afwisseling is misschien ook actief, zoals trouwens in 'waggenbosse')
- waterwiel* draaikolk, waterkronkel (Maar er zijn acht andere met 'water'- o. m. 'waterkonkel', 'waterleike' enz. en er is ook 'waggenwiel')
- ter vgl. *wedewaal* wielewaal
- wentelwerren* verward wentelen ; tegenworstelen
- wentelwieken* kringen, draaien
- westerwezen* westen (Maar er zijn ook 'westervier' en 'westerzwepe' en tevens 'zonnewezen')
- wildwas* het wilde struikgewas (Maar er is ook 'wildvang', ook in V. D.)
- willewerk* ernstig bedoeld
- (te) *winterwaard* naar de winter toe
- winterwaards* dat naar de winter ruikt (Maar er zijn nog vijf andere met 'winter-' bv. 'winterman' = sneeuwman, 'winterschuw' = winterspook)
- wisselwendig* veeltintig, veranderlijk, afwisselend getint (Maar er zijn ook de — even ritmische — 'wisselbeurtig', 'wisselmoedig' = bont, geschakeerd)
- witgewuld* witwollig (Maar ook bv. 'witgekoofd' = met witte 'koove' bedekt)
- woenswagen* het sterrenbeeld : Wodanswagen
- wolkgewand* wolkgewaad (Maar er zijn ook 'wolkgeveder', 'wolkgevlerek', 'wolksamaar' = wolkenluier)
- wortelwertse* afkooksel van wortelen (Maar er is ook 'worteldood' = dood tot in de wortel)

zomerzjipen zomervlagen, zomerregenen (Maar er zijn ook 'zomermeid', 'zomervier' = sint-jansvuur)

zonneziend naar de zon gekeerd (Maar er zijn nog elf andere met 'zon-' o. m. 'zonneblond', 'zonnespriet', 'zonnewezen')

zuipzat drinkebroer

N. B. Van elke formatie van het type 'blomgebloei' zou de expressiviteit kunnen betwist worden; maar indien we in 'Canteclaar' iets 'mogen' beleven, waarom dan niet in 'Kasselkoe'? Indien 'grasgroen' of 'wel en wee' bij de allitererende woordgroepen of formaties gerangschikt worden, waarom dan niet 'dienaar doen' = eerbiedig buigen; vd. een flinke dronk doen — 'waar hier waar daar' = nu en dan, hier en daar — 'weg-en-wederen' = heen en terugvloeien?

BESCHOUWINGEN

Er is een duidelijk verschil tussen de drie reeksen, vooral tussen reeks I en de twee volgende. De verklaring is ontegensprekelijk gelegen in het feit dat de formaties uit Reeks I bijna volledig ongemotiveerd 'beleefd' worden. Dit brengt mee dat we naar een motivering zoeken in de klank; vinden we die, dan worden de woorden expressief ervaren. In woorden als 'kroeskrabber' of 'peutepot' zoeken we naar klank-expressieve waarden (en daarbij treedt dan niet alleen de alliteratie, maar ook de klinkerwisseling op de voorgrond tot we er de betekenis van leren kennen. Op dat ogenblik verbleekt het woord qua expressiviteit. Het is dan ook duidelijk waarom een woord als 'bombast' de betekenis-evolutie kon ondergaan van „katoen voor het opvullen van kleren” (cf. De Vries 1) tot „hoogdravende taal”. Onder de invloed van de niet-rationele herhaling in de alliteratie en onder die

van de door ons zo ervaren klinkerwisseling, beleven we die woorden dan ongeveer zoals we ablaut- en rijmformaties 'ondergaan'. Dit verklaart dan waarom er in reeks I dezelfde gegevens aangetroffen worden als in ablaut en rijm.

Ter vergelijking groeperen we dan ook de woorden uit reeks I volgens hun gegeven :

— Klanknabootsingen : doemdonts, giechelgaaen, ginne-gappen, jujokken, knippe-knersseltanden, mormeieren, hillebillebombarbeieren.

— Bewegingschilderingen : fierefloetteren, mingelmalen en de reeks met '-uit -in'.

— Rondlopen : baarbijsteren, bambocheren, biesbouwen, fierefluiten, labberlotten, rinkelrooien, schipschooien.

— Ruzie maken, slaan, spottend lachen : meesmuilen, raakrooien, warrewieken, vgl. bakelbone.

— Beuzelen, treuzelen, verwaarlozen, eten : verdiedeldantjen, fiefakkerietjes, verfomfaaien, kieskouwen, snip-snaarderijen, wierelewaaien.

— Hol gepraat, gepoch, praten : bombast, lierelauwen, mormeieren, roemronken.

— Ongunstig voor personen : cocu, fierefluitter, labberlotluilak, luilanke. Vergelijk daarmee : bietebauw, boeba, bullebak, bullebijter.

— Voor eetwaren is er alleen : smiksmul, vgl. 'mengelmoes'.

— Voor kleine diertjes : biesbouw, flieflodder, karkiet, karekietekolleken, tierelantijntje, tierenteintje, vievouder, wiewouter.

— Als versterking : speksponnieuw, spiksplinternieuw, spikspeldernieuw.

— Als spel : rijdekakokke, lanterluren.

— Ook al zijn heel wat woorden pejoratief, voor 'gemeen volk' en 'oneerlijkheid' treffen we geen vormen aan. Eigen aan de alliteratie is dan de groep voor 'vleien': flikflooiën, lokkelooien, zuiesussen.

— Moeilijker te katalogiseren, maar wel misprijzend zijn: kievekudde, krekkelkot, keutelkeerze, geubelgalpe. Blijven dan nog over: tieretein, kattedknijzer, pompoesje.

Expressief schijnen de ablautend-reduplicerende formaties uit reeks I zeer dicht bij de echte ablautformaties te staan; vergelijk bv. 'wiewouw', 'tietouw(ke)' met bv. 'biesbouwen', 'wiewouter', 'biete bouw'; 'wierelewaaien' met 'wiesterwaaster'; 'giechelgaaien' met 'giegagen'. Opvallend is dan echter wel dat in deze ablautend beleefde reduplicerende formaties een omgekeerde ablaut dwz. van velaar naar palataal i. p. v. van palataal naar velaar mogelijk is: *karrekiet*, *baarbijsteren*, *warrewieken*, *zwabberde-zwie*.

In reeks II is de motivering veel duidelijker. Expressief is er dan ook minder tastbaars te verwachten. Toch horen we wel iets in: *lamlendig*, *malle molen*, *mengelmoes*, *meulemande*, *schampscheut*, *schimpscheut*, *sloerieslet*, *stuitestekker*, *tukketenen*, *wildewagen* enz., wellicht omdat de oorspronkelijke betekenis niet *onmiddellijk* tot ons door-dringt.

Reeks III echter bevat bewust geschapen formaties. De betekenis is er onmiddellijk duidelijk en de alliteratie zal dan ook enkel de aanwezige betekenis versterken, geen nieuwe in het leven roepen.

Deze beschouwingen kunnen weer getoetst worden aan een reeks allitererende woordgroepen. Daar ook ontmoeten we dezelfde op elkaar inwerkende krachten: de oorspronkelijke

betekenis van de konstituerende bestanddelen en de expressiviteit van de alliteratie, die deze betekenis wijzigt, verdoezelt, versterkt, bewaart enz.

Allitererende woordgroepen

Hier worden samengebracht enkele (eerder toevallig ontdekte) vaste tweeledige woordgroepen verbonden door :

- het voegwoord *en* — type : (met) 'bed en bulster'
- het voegwoord *noch* — type : 'boe noch ba'
- het voegwoord *als, dan* in vergelijkingen — type : (beter) 'buigen dan barsten' 'zo stijf als een stok' (waarbij dan vaak bv. stokstijf, cf. hierboven)
- het voorzetsel *tot* — type : (van) 'top tot teen'
- het voorzetsel *naar* — type : (van) 'Pontius naar Pilatus'
- het voorzetsel *om* — type : 'slag om slinger'
- het voegwoord *of* — type : 'kop of kruis'

Ze werden ontleend aan de algemene taal en de dialecten. Sommige zijn zeer duidelijk vaste groepen, zó zelfs dat

- de bestanddelen enkel door hun aanwezigheid in de groep in stand worden gehouden ; type : 'te kust en te keur'
- één bestanddeel door die aanwezigheid in de gebruikstaal bewaard bleef ; type : 'met bed en bulster' of 'gaar en gans'
- de verbinding zelf als dusdanig onlogisch, en zelfs nonsensikaal is ; type : 'van Pontius naar Pilatus' of 'kind noch kraai'
- de verbinding op zijn minst 'vreemd' aandoet ; type : (zonder) 'blikken of blozen'

Andere groepen zijn volledig logisch maar worden door iedereen als 'vaste' verbindingen aanvoeld ; type : 'distels en doornen' 'hot en haar'.

Nog andere komen me als toevallige verbindingen voor ; type : 'droom en daad' of 'weduwen en wezen'.

Alle verzamelde verbindingen van het laatste type ('droom en daad') werden hier niet opgenomen ; het aantal is onbepaald en men kan ze zelf vormen (de kranten bewijzen het iedere dag bv. 'kunst en cultuur', 'strijd en streven') sommige groepen die Huisman (12) meende te moeten vermelden, werden hier weggelaten ; als zijn nummer (12) op de groep volgt, betekent dit dat ik me op hem verlaat.

Genoteerd moet worden dat ook niet-allitererende (of rijmende of anderszins gemotiveerde) verbindingen tot vaste groepen zijn gegroeid ; ze zijn zelfs zeer talrijk, bv. 'kruis of munt', 'have en goed', (van) 'haar noch pluim', (voor) 'altaar en haard', 'vraag en aanbod', 'hand- en span-dienst', 'hang- en sluitwerk' ; zelfs in (op) 'stel en sprong' of in (op) 'stip en sprong' (12) voelen we de *s* niet in de *spr*-verbinding.

Wel lijkt dit niet-allitererende type minder sterk, bv. 'lief en leed' roept de dingen op een andere manier op als 'vreugde en droefheid'.

Ook mist men bij de niet-allitererende groepen het — laat ons zeggen — 'onlogische' bestanddeel meestal ; in verbindingen als ('t is) 'hanepoot en baksteen' (= lelijk gevormde letters) zal immers wel een ander minder doorzichtig spel-element actief zijn.

bakken en braden 12 (n. V. D.)

bakken en brouwen 12 (n. V. D.)

bar en boos 12 (n. V. D.)

- (met) *bed en bulster* met alles wat ze hebben (bulster = strozak)
- blak en bloot* open, bloot
- (zonder) *blikken of blozen* zonder verlegenheid te tonen (blikken = eig. bleken, d. i. bleek worden ; die vorm komt alleen in deze verbinding voor)
- bloot en blank* 3, 71 helemaal zichtbaar
- boe noch ba* (zeggen) geen enkel woord
- (van) *boe noch ba* (weten) van niets
- (zonder) *boe of ba* zonder een woord ter verklaring
- (noch) *boe noch bouw* of (noch) *houw(s) noch bouw(s)* 3, 345
boe noch ba
- boffen en briesen* 3, 73 geweldig opscheppen, 'boffen en stoffen'
- bont en blauw* bv. — zien, nl. van de slagen of de kou ; iemand — slaan (Vgl. Eng. black and blue)
- botten en benen* 3, 82 botten = benen („... gestafrijmd, zoo ge ziet, na den ouden trant...”, *ibid.*)
- (het moet) *buigen of barsten* (men moet) toegeven of ondergaan (Vgl. Van Gelderen 'besser biegen als brechen' = beter buigen dan barsten)
- builen en butsen* 3, 198 hoogten en laagten, 'hillen en dillen'
- (voor) *dag en dauw* zeer vroeg
- (door) *dik en dun* (eig.) door modder en plassen ; (fig.) zonder iets te ontzien
- distelen en doorns* moeilijkheden ; ook 'onder distels en doornen zaaien' = zijn moeite verspillen
- dood noch duivel* (vrezen) 12
- droom en daad* (een goedkope titel, zoals de krantekop 'kunst en kultuur')
- dubbel en dik* (Zuidn.) dubbel en dwars
- dubbel en dwars* in zeer hoge mate, ruimschoots

eeuwe en egge 3, 135 leven en vlijtigheid ('eeuwe' = levenskracht; 'egge' = scherpe kant)

erfs-ende-eeuwig 3, 139 zonder einde, altijd voort

gaar en gans geheel en al

gans en gaar gaar en gans

geld en goed bezittingen (Ook 'goed en geld' 13, 298)

genge ende gave 5, I k. 993 goed aannemelijk, gangbaar (zie k. 137)

gift en gal spuwen

glad en gaar geheel en al

glans en glorie

(zo) *groen als gras* 12 (De cliché komt b.v. voor in het kinderraadsel : „Eerst wit als was, dan groen als gras, dan rood als bloed, dan zwart als roet” = De zwarte aalbes)

groetje en groesje 1 morsige vrouw

(iem.) *hart en hand* (schenken) tot echtgenoot nemen

haver en hooi (Zuidn.) een mengsel van zoete en sterke drank

(zijn) *hebben en houden* zijn bezit

hemel en hel 12 (n. V. D. ; V. D. heeft wel een hele reeks gezegden met 'hemel en aarde')

(van) *hot noch haar* (weten) dom zijn (In de taal der voerlieden is 'hot' rechts en 'haar' links)

hot en her (door elkaar liggen) in wanorde

(met) *huid en haar* geheel en al

huis en haard 12 (n. V. D. ; ik hoorde wel 'haard en gaard', dit is logischer, maar evenmin in V. D.)

huis en hof bv. eigen huis en hof

Jut en Jul een raar stelletje

(van) *Jutte naar Jenne* (gew.) van Pontius naar Pilatus

(in) *kannen en kruiken* geheel geschikt, geregeld

kant en klaar geheel gereed, in orde

kap en keuvel (kovel, kogel), soms ook : kat en keuvel

- de heleboel, alles ('keuvel, kovel' = (veroud. Zuidn.) kap of kleeed met kap zoals sommige kloosterlingen nog dragen) (Gezelle 3, 318 ziet het als een synoniem met 'penne en schelle', 'met penning en schelling', 'met schruize en schroo', 'met huid en haar'; i. v. m. 'met penne en schelle' vraagt hij zich af: „Waarom hier niet gerijmd en gezegd: met *pelle en schelle*?” Het antwoord: „t Verstand heeft weerspanning geweest tegen den rijmlust des volks.”)
- kappen en kerven* 13, 299, nr. 4102: „Door kappen en kerven / Kunt gij gezondheid verwerven”
- (in) *kerk noch kluis* (komen) niets aan de godsdienst doen
kind noch kraai (hebben) geen naaste bloedverwanten
 (over) *koetjes en kalfjes* (praten) over allerlei onbenullige zaken
- kop of kruis* (dial. Kerkhoven) id. als wat V. D. 'kruis of munt' of (gew.) 'kop of letter' noemt wanneer men bv. de keuze overlaat aan de toevallige manier waarop een munt valt; V. D. heeft ook 'kop of kont'
- kort en klein* (slaan) helemaal stuk
- kuimen en kuchen* 3, 283 (V. D. geeft 'kuimen' als Zuidn. in de bet. van kuchen)
- te kust en te keur* zoveel men maar wil bv. bij het kiezen (kust = keur = keuze) (14 kent ze als 'kies en keur hebben' bv. in een winkel)
- kwik en kwier* vlot en bevallig
- laden en lossen* schertsend gezegd van iem. die spoedig na het eten naar het privaat moet
- land en luiden* 12
- lief en leed* voor- en tegenspoed
- loef- en lijzijde* 12
- long en lever* (uitspuwen) hevig braken
- lusten en lasten* bet. is duidelijk (Staat bij V. D. bij 'lasten' in die vorm; bij 'lusten' staat echter 'lasten en lusten')

(met) *lust en liefde* 12

(gezond, recht van) *lijf en leden*

lijf en leven 12

man en maag iedereen (3, 311 noteert dat Kramers (1884) het *nog* heeft ! Inderdaad ! V. D. (1961) heeft 'man en maag te hulp roepen' ; man = (hier) leenman en maag = bloedverwant)

(met) *man en macht* n. V. D.

(met) *man en muis* (vergaan) zonder dat iets wordt gered (van een schip gezegd)

mat en moe 3, 265 vermoeid (Cf. moe en mat)

moe en mat vermoeid

zo *muuj as 'n maai* 14 zeer moe ; 14 meent dat de groep toch geen gevolg kan zijn van „jacht op alliteratie” en de reden die hij geeft is : „... de menschen zijn er te eenvoudig voor” (p. 349) ; het antwoord is duidelijk : „Juist daarom !”

naat en nijd 3, 339 (te Kortrijk gehoord i. p. v.) haat en nijd (In W.-VI. kwam vaak *n* voor waar in het A. B. een *h* staat ; zie daarvoor in 3, 340 onder 'nageltjewit' voor 'hageltjewit', versterking van 'hagelwit', nog andere voorbeelden o. m. 'nagelsteen' i. p. v. 'hagelsteen', 'nippen' i. p. v. 'hippen,' 'nukken' i. p. v. 'hukken' enz. ; zie echter ook hierboven : allitererende formaties, reeks 3 bij 'nieuwjaarnuchten')

neefjes en nichtjes 12

nooit ofte nimmer nooit

nu of nooit nu is het de enige gelegenheid

nuttig en nodig 12

paal en perk (stellen aan iets, of : iem. — stellen) iets te keer gaan, iemand beteugelen

van Pontius naar Pilatus van het kastje naar de muur, van bikboord naar bakboord

te post en te peerd 12 hals over kop

(tussen) *pot en pint* (gezegd) zo losjes weg

potten en pannen allerlei keukengerei

pracht en praal

(in) *rep en roer* in opschudding ('rep' komt alleen in die
bijw. uitdr. voor en 'roer' in de bet. van 'beweging'
eveneens)

(zo) *rood als een roos* 12

roven en ruiten roven (versterkt) (V. D. zegt bij 'ruiten' =
roof plegen, alleen in hist. st. in de verb. —)

rijden en rossen hard, woest rijden

schade en schande de bet. is duidelijk bv. met — ; tot
zijn — ; door —

scheef en scheel of *scheef en scheelde* of *scheef en schild*
3, 427 *scheef* (versterkt)

schots en scheef ordeloos door elkaar

(met) *schruize en schroo* 3, 318 met huid en haar (bij 'met
penne en schelle')

slag om slinger (Zuidn.) om het hardst

(zonder) *slag of stoot* zonder te vechten (12 geeft ze ; maar
wordt ze wel gevoeld als een allitererende groep?)

slegge en sleine 2, bij 'slein' = motregen, 'uitvallende' mist;
is wel een verst. van 'slein'. Toch wordt 'slegge' zonder
'slein' gebruikt bv. G. Gezelle's *Dichtwerken* dl. II,
blz. 121 („Het lochtgeweld zit...”) en II, p. 132 („Neen,
vogelloos en blijft ...”)

slot en sleuterke 3, 625 (slot en sleuteltje) de verklaring

snakken en snauwen 3, 529 (bij 'verhassebassen'; zie
hierboven 'hassebassen') snauwen (versterkt) (V. D.
geeft bij 'snakken' (Zuidn.) bits of honds tot iem. spre-
ken, snauwen)

(in) *spel en spot* 12 ?

sport en spel 12

spook en spek 14 bv. 'zoo lui as —': heel erg (14 verklaart
vanuit de zin 'zoo muuj as gespogen spek' bv. voor

iets wat walging opwekt ; later autonoom als versterking opgevat ?)

(voor) *spot en spiegel* 14 bv. daar zitten ze nu 'veur spot en spiegel' : hun schande is openbaar

(naar) *staat en stand* 12

staat en stoet bv. „Toen trok de prins met staat (= hofstoet) en stoet de poort in” (Tollens)

te stokke en te stene (staan) 3, 487 'te stokke en te messe', vlug vechtensgereed ?

stom en strem 3, 469 als iem. die niet meer kan spreken of bewegen

(door) *struiken en strovvêlle* 14 recht op het doel af (14 gebruikt 'door heg en steg' ook in die bet.)

stut en steun steun (versterkt)

(zo) *stijf als een stok* 12

taal noch teken (geven) niet van zich laten horen

taal noch tijding (ontvangen) niets van iem. vernemen

toom noch teugels 13, 304, nr. 4249 : „De tijd heeft vleugels, maar toom noch teugels”, vgl. nr. 4251 : „Tijd heeft vleugels, /en geen teugels”

(van) *top tot teen* geheel en al

(voor) *top en takel* (drijven) geen enkel zeil voeren

(van) *top tot teil* van kop tot staart, helemaal (3, 504 heeft ook 'noch top noch teil' = kop noch staart)

trotten en tranten 3, 486 (n. V. D. ; V. D. heeft echter wel de woorden 'tranten' = (veroud. en Zuidn.) dreutelen, langzaam gaan ; 'trotten' = (Zuidn.) draven, vlug stappen)

(noch) *tuig noch toog* 3, 497, 504 bv. — hebben : nergens op gelijken ; hij verklaart er 'tuig' als gerief en 'toog' als uitzicht

tijnsen en tollen 12 ? ((hij geeft geen verklaring ; V. D. heeft 'tijnsen' niet)

(buiten) *vame en voet* 3, 516 zeer, bovenmate (Zie echter bij 'voet')

vieren en veulen 9 veel praatjes, veel omslag (Zie het volgende)

(met veel) *vieren en vijven* veel bedenkingen; ook 'veel vieren en vijven hebben = veel drukte, veel omslag (Ook 'veel vijven en zessen' bv. — maken = veel tegenwerpingen, bedenkingen, omslag)

vis noch vlees zonder karakter

(op geen) *voeten of vamen* (na) in de verste verte niet (twee lengtematen; een vadem of vaam = zes voet)

vriend en vijand (vriend betekent hier 'strijdmakker')

(zo) *vrij als een vogel* 12

vuur en vlam (spuwen) zeer toornig zijn

weduwen en wezen (Vondel, *Gijsbrecht* V, 1)

(door) *weer en wind* (weer is hier ongunstig)

weg en weer

wel en wee bv. het — des levens

willens en wetens opzettelijk en bewust

wis en waarachtig wel wis en zeker

(in) *woord en werk* 12

wringen en wraailen (dial. Kerkhoven) wringen en schuren
bv. van huisdieren gezegd die gebonden liggen

(zo) *zacht als zijde* 12

('t is) *zak naar zaad* (Zuidn.) saus naar 't pannetje,
waar naar zijn geld

ziek en zuchtig ziek (versterkt met het veroud. zuchtig = ziekelijk)

ziel en zaligheid alles wat iem. heilig is

zoet en zuur lusten en lasten, het aangename en onaangename

zus en zo tamelijk

zwieren en zwaaien (ook ie/aa — wisseling).

N. B. 1) Ook de vokalische alliteratie schijnt aktief te zijn :

— een en ander, de een na de ander ; *I2* 'hoort' zelfs iets in : eens en vooral

— eens voor al *I2*

— (van) eeuwigheid tot amen (scherts.) eigenlijk : van eeuwigheid tot eeuwigheid (Bijbel) ; ook (gew.) van eeuwigheid tot aardappelprak = voor altijd, (oneig.) allervervelends lang

— zonder uit of ende *3, 510* zonder ophouden

— u of amen *3, 514* ja-of neen, bv. zonder — te zeggen = zonder iets te zeggen

2) Er komen ongetwijfeld veel niet-allitererende of niet rijmende groepen voor, bv. op leven en dood, (door/in) merg en been, met hart en ziel ; sommige lijken zelfs minder duidelijk gemotiveerd bv. voor spek en bonen meedoen = niet echt, of : er voor spek en bonen bijzitten = niet mee tellen ; evenals de meeste allitererende en rijmende komen deze ook vaak in een geijkte volgorde voor, het is niet 'door been en merg' of 'met ziel en hart'

3) De groepen van het type 'stuk voor stuk' of 'kwaad met kwaad' (vergelden) enz. schijnen — alhoewel ze formeel zowel bij de rijmende als bij de allitererende woordgroepen thuishoren — van een heel ander soort te zijn. De verbinding is hier wel uitsluitend semantisch en geenszins *klank* expressief : het expressieve (versterkende) karakter van de verbinding ligt uitsluitend in de herhaling en twee is meer d. i. sterker dan één. Verbindingen met *aan* (hand aan hand, huis aan huis, (een) nek-aan-nek-(race), schouder aan schouder enz.), met *in* (arm in arm, hand in hand, oog in oog enz.), met *om* (oog om oog, tand om tand, leer om leer, half om half enz.), met *op* (keer op keer, (ze stapelden)

steen op steen enz.), met (*van*) *tot* (van uur tot uur, van hand tot hand, van huis tot huis enz.), met *tegen* (hard tegen hard, man tegen man, ras tegen ras enz.) door middel van *met* (kwaad met kwaad, goed met goed (vergeldden), geweld met geweld (beantwoorden) enz.), en vooral die met *voor* (stap voor stap, steen voor steen, stuk voor stuk, huis voor huis, enz.) schijnen teoretisch wel onbeperkt in aantal en — als de betekenis er zich toe leent — schijnt niets nieuwe vormen in de weg te staan. Het type met het voegwoord *en*, dat bij de allitererende en rijmende woordgroepen overtalrijk is, lijkt hier semantisch slechts weinig mogelijkheden te bieden (meer en meer, half en half, groter en groter, kleiner en kleiner enz. : telkens comparatieven of verwante). Het type 'een man een man, een woord een woord' 12 is niets anders als een elliptische zin.

Ook al zijn deze groepen uitsluitend semantisch gemotiveerd toch blijken sommige wel tot klankeffectieve groepen te kunnen evolueren. Dit schijnt althans gebeurd te zijn met de groep 'van aver tot aver' (bij V. D. ook als 'van aver aver' = 'van geslacht tot geslacht, van ouder tot ouder' vermeld, waarbij hij aanstipt dat ze veelal tot 'van haver tot gort' wordt verbasterd); Gezelle 3, 517 noteert ze immers als 'van aver te aver' met de uitspraak 'van-avertaver' en met de betekenis van 'onverwacht'. De waarde van deze verbinding onderscheidt zich in niets meer van de rijmformaties. Dit werd wellicht mogelijk omdat de betekenis van het element 'aver' verbleekt was.

4) In tegenstelling tot de voorgaande groep schijnt het type 'zijn slag slaan', dus de verbinding van het werkwoord met het daarbij behorende verbaalabstractum (cf. 12, 9) wel klankeffectief. Is dit te danken aan het variatieëlement (slag — slaan) in de herhaling : het eeuwige principe van de afwisseling in de herhaling die spanning

brengt, zoals we dat aantreffen bij de rijmende, allitererende en ablatende groepen en formaties. Voorbeelden : zijn weetje weten, zijn eigen graf graven, zijn gang gaan (alle bij 12, verder :) een zachte slaap slapen, een zoete droom dromen enz.

Allitererende zinnen of zinsdelen

— Zoals de taalgemeenschap zelfs bij het gewone spreken vaak speelt met rijmen zal ze ook de alliteratie om haar typisch expressief of bindend, misschien enigszins speels karakter aanwenden. Dit komt in talloze toevallige zinnen tot uiting. Heel vaak treffen we het aan in zinnen of zinsdelen die een vaste vorm hebben gekregen (wel dank zij de alliteratie).

— Is het aantal van dergelijke enigszins vastgegroeide zinnen of zinsdelen overtalrijk, we geven er hier slechts een paar, vooral dan degene die een enigermate onlogisch, een enkele keer zelfs (althans schijnbaar) een nonsensikaal karakter hebben.

dat is een bovenste beste kerel

de buile moet de butse slaan het een moet het ander goed maken (buts = gew. voor bluts en betekent 1) buil, bult 2) deuk d. i. het omgekeerde van 'buil', van daar de uitdrukking)

een bot in 't been hebben een schertsende verontschuldiging om niet te gaan (bot = knook, been)

't is een gebakken botje die zaak is beklonken

een bezige balie een bedrijvige vrouw

om de dooie dood niet volstrekt niet

flauw fontonten (zie fontonten)

hangen heeft geen haast schertsend gezegd tot iem. die

ongeduldig roept (soms wordt er bijgevoegd 'als het
maar voor het morgen geschiedt')

met de hand op het hart

katjes die muizen, mauwen niet

de kous op de kop krijgen een blauwtje lopen ('Met de kous
op de kop' = niet geslaagd)

de kogel is door de kerk de beslissing is gevallen

God geeft kracht naar kruis sterkte naar de mate van het te
dragen leed

zijn kost(je) is gekocht zijn bestaan is verzekerd

er zijn kapers op de kust er is onraad, er zijn mededingers

klaar is Kees! de zaak is in orde

een kerel als Kas een flinke kerel

ten langen leste

liefde zoekt list 12

lust aan 't leven

gemaakte mannetjes smoesjes, uitvluchten

nu, neef, het nodige! (gew.) afscheidsgroet : ik wens je al
wat je nodig hebt

als puntje bij paaltje komt als het eropaan komt Ook :

'als putje bij paaltje komt' (V. D. 'putje' = greppel

als grensscheiding, 'paaltje' = id.)

rust roest

vroeg rijp, vroeg rot

een scheve schaats rijden zich onbehoorlijk gedragen (Ook :
een schuine — ; maar eveneens : een goede, een rare, een
vreemde —)

stilte voor de storm

de tand des tijds

een teken des tijds

tieren lijk een tegeldekkere 3, hard roepen (Ze overleefde het
ambacht, zegt Gezelle)

van wanten weten (heeft veel betekenissen :) hij weet van
aanpakken ; (Zuidn.) hij is goed op de hoogte ; hij is rijk ;

hij zal een pak slaag (een berisping) krijgen ('Wanten'
= (zeew.) het want in orde brengen)

waar een wil is, is een weg

een zak-zonder-zorge 3, 589 een slordig gekleed mens

zwijgen dat ge zweet (Zuidn.) als een graf

Hierbij spotnamen als *Pietje Palul* en *Tist Tantefer* (Fr. tant a faire) (Aarschot) waarin een allitererende voor- naam van het oorspronkelijke tweede lid is toegevoegd.

Er kan nog gewezen worden op de neiging tot alliteratie in kinderrijmpjes, bv. in het totaal betekenisloze : ale male mechelen mee... (Aarschot).

Assonerende formaties en andere woorden die een expressieve indruk maken

We groeperen hier slechts enkele woorden, alleen maar om aan te tonen dat een systematisch onderzoek van vormen waarvan het klankexpressief karakter minder doorzichtig is, wel revelerend zou kunnen zijn.

Uit de dialecten

gerrebekken 2 (eig.) de muil breed openspalken ; smadend spotten

herrebekken 3, 191 'rekkebekken', trekkebekken

hinnebedrille 3, 196 zot, wild, lichthoofdig meisje

hippeldeklink 1 een klein kind dat pas begint te lopen

klabakken 2 een klapperend geruis maken, ook 'kallebakken' 3, 250

klakkebosse 2 knalbus (een kinderspeeltuig)

pieskadotterke zie 'spindermuize'

kozzemotten (Aarschot) nieuwsgierig doorzoeken bv. de inhoud van een lade.

- te rapetaaie, te rapekaaie* 3, 485 te grabbel
robbeldebokse 3, 418 rond, kort, diklijvig vrouwmens
roekeloeren 2, roekoeën gelijk de duiven
roerepamoeze 3, 419 'rijfrac', gemeen volk
ruilebuiten 5, I p. 54 en 337 ruilend handeldrijven ?
scherrebek 3, 431 schetterbek, iem. die te hard en te veel
praat (V. D. heeft 'schetterbek' en 'schetterbuik')
schetterbekken 2 ww. afl. van schetterbek
snebberdebelle 3, 450 (ook) snaterend vrouwmens
spindermuize en *spindermuizje* 3, 456 'pieskadotterke',
'tierlewiewietje', een soort draaitol
stuteleballen 1 over het hoofd buitelen (in Kerkhoven :
een 'keutelpas' maken)
tierlewiewietje zie 'spindermuize'
getillematooid 3, 309 (onder 'maguit') getild en getooid
getuitematooid 3, 309 (onder 'maguit') getuit en getooid
vaneindesteine 3, 517 ('van eendes t'einde', 'van ends tot
ends') helemaal, totaal
wentel-ende 3, 579 onrustig mens
te wispelkapele 3, 585 'te rapekaai', 'wijsterkapele', 'hoop
over soop', ondersteboven

Uit Van Dale

- abeluinig* habeluinig, wisselvorm van aveluinig, (volkst.)
stuntelig
aberdoedas zie 'haberdoedas'
aveluinig haveluinig (gew.) 1) gemelijk, knorrig 2) have-
loos, onverzorgd, in deze bet. ook 'schaveluinig' (Maar
'schaveluinig' is geen lemma, wel 'schaverottig' =
haveloos, armoedig ; ook 'schamerottig')
bombarie (volkst.) drukte, beweging, getier, lawaai
'n *habbekras* (volkst.) een kleinigheid
habbezakk(er)ig slap geworden, verslonsd

- habeluinig* zie 'abeluinig'
- haberdoedas* (gemeenz.) klap om de oren (ook 'aberdoedas')
- hakkepoffen* 1) gebrekkig schaatsenrijden 2) geluid van binnenvaarttuig met ruwe-olietmotor 3) (dievent.) rondhangen, doelloos rondlopen
- hangebast* galgebrok
- hapschaar* (uit Fr. 'happe-chair') 1) dievenleider 2) (gew.) vrek ; iem. die een grote mond opzet 3) (gew.) penningmeester (volksetymologische invloed ?)
- hartstikke, hartsteke(n)* bv. — dood = zo dood als iem. die door 't hart gestoken is ; vd. zeer, bv. — doof = stokdoof, — donker (affektieve verscherping ?)
- hassebassie* (Barg.) borrel
- kierewiet(erig)* (gemeenz., niet alg.) niet helemaal snik
- klabak* scheldnaam voor politieagent
- klabakkarium* politiebureau
- klabasteren* (gew.) klauteren, met een zekere inspanning lopen
- klabetteren* (Zuidn.) een hevig gerucht maken ; luid babbelen, snateren, donderen
- klabots* (Zuidn.) 1) tw. pats, klets 2) hevige slag, bots
- klabotsen* hevig botsen of slaan
- koekeloeren* 1) leeg, werkeloos thuis zitten 2) (Zuidn.) kraaien, koeren, kirren
- kokkerullen* (Zuidn.) heimelijk, vertrouwelijk met elkaar spreken, smoezen
- pieremachochel* 1) lompe, logge vrouw 2) (gehuurd) roeibootje
- pierewaaien* (gemeenz.) 1) aan de zwier zijn 2) (Zuidn.) doelloos ergens vertoeven
- pierewiet* 1) grappenmaker 2) in zijn blote — : naakt 3) foetsie
- santenboetiek* (Zuidn.) en *santenkraam* in bv. de hele — : de hele boel (Zie ook de rijmformatie 'santekwante')

schamerottig, schaveluinig, schaverottig zie 'aveluinig'
slabakken 1) niet voortmaken 2) verminderen 3) (Zuidn.)
 kwijnen

slabbaris bv. zijn — in iets slaan = er zich ongevraagd
 mee bemoeien ; iets in zijn — slaan = spijs of drank naar
 binnen slaan

N. B. Hierbij aansluitend dan o. m. de woorden met het
i(e)-element uit de inleiding.

Slotbeschouwing.

Het was niet de bedoeling van dit artikel de gefundeerd-
 heid van het (gesuggereerde) niet-traditionele taalinzicht
 met onweerlegbare argumenten te bewijzen. Heeft dit
 trouwens wel zin? Is een taalinzicht niet steeds afhankelijk
 van het standpunt dat men inneemt, dwz. *wil* innemen? Dus
 van de definitie die men a priori van de taal geeft?

Wel kwam het me voor dat het nuttig zou zijn de taal eens
 vanuit een ander oogpunt te belichten. Daarvoor werd dan
 materiaal samengebracht, geordend en van enkele beschou-
 wingen voorzien. Veel meer dan een eerste verkenning en een
 oriëntatie is het niet geworden. Toch zijn intussen wel enkele
 aspecten die doorgaans in de schaduw worden gelaten,
 op een wijze die zelfs de opsteller heeft verrast, verhelderd
 naar voren getreden. In de beschouwingen aan het einde
 van sommige reeksen vindt men die geformuleerd. We zul-
 len ze hier niet meer gedetailleerd weergeven. Er volgen nog
 slechts een paar samenvattende beschouwingen.

Als men de lijsten overloopt en de vorm van de woorden
 vergelijkt met de aard van de inhoud, lijkt mij de actieve
 kracht van niet-rationele tendensen in de taal overduidelijk.
 Ons materiaal belichtte dan hoofdzakelijk het herhalings-
 aspect (meestal tweeledig); dit is inderdaad het meest

opvallende en het meest overtuigende. Hieruit blijkt dan dat de herhaling een autonoom expressieve kracht is. Hoe ongeschakeerder de herhaling is (reduplikaties), des te primairder de woorden aandoen, althans wanneer het herhaalde element niet reeds door betekenis gemotiveerd is (vgl. 'moemoe' en 'gauwgauw'). De variatie die in zulke herhaling spanning brengt, verhoogt het niveau van de woorden, ook al zullen deze wel nooit tot de verheven taalsferen opklimmen. Hierbij is dan — in het Nederlands althans — de overeenkomst tussen de ablaut-, rijm-, en allitererende formaties wel groter dan het onderling verschil. De gegevens stemmen er inderdaad in hoge mate overeen. Het verschil zal dan wel verband houden met de manier waarop deze drie groepen expressief zijn. De ablaut is het niet hoofdzakelijk door de konsonantische herhaling, maar door de oppositie tussen de variërende vokalische elementen. Het rijm echter is het vooral door de vokalische herhaling; het variërend konsonantisch gedeelte, dat wel noodzakelijk is om de herhaling te laten uitkomen, valt er niet, of toch minder op. In de alliteratie tenslotte treedt weer het identieke konsonantische gedeelte op de voorgrond; in vele woorden speelt hier dan weer de oppositie tussen de vokalen mee, zodat ze aan de ablautformaties doen denken.

De herhaling is, als niet-rationele expressieve kracht, zeer actief. Ze wijzigt bestaande woorden: zie bv. de overtalrijke varianten (1). Ze scheidt woorden voor soortgelijke

(1) Wat de varianten betreft, is er wel geen omvangrijker en welsprekender materiaal denkbaar dan de lijst woorden voor 'vlinder' die Prof. Pauwels besprak (zie *Bronnen* nr. 16 en voetn. 1, blz. 179). Ter illustratie een zeer kleine keuze uit dat materiaal (alleen de meest opvallende): fieflotter, fifoeter(e), fijfouter, flieflater(e), flieflèter, flieflotter, fliefloeter(e), flieflouter(e), fliefotter, fliefouter, flikflodder, flikkenteer, flikketeer, flippeteer, kleppen-teer, pafloeter, pallapper, pan(ne)lapper, panneplakker, parrelap-

gegevens. De gemotiveerdheid van de bestanddelen speelt hierbij dan een verhelderende rol. Deze kan immers in sommige woorden, die ons expressief 'voorkwamen', het ablaurende, rijmende of alliterende karakter haast volledig onbeleefbaar maken (denk bv. aan 'kroeskrabber', 'hangwang' of 'peutepot') zodra we de betekenis van de bestanddelen bewust ervaren. Anderzijds kan dit expressieve herhalingskarakter de formatie (of woordgroep) in stand houden wanneer de betekenis van één of van beide leden verbleekt (1), bv. 'in rep en roer', 'bed en bulster', 'gaar en gans', 'kwik en kwier', 'man en maag' enz. In dit geval zijn de formaties of woordgroepen wel expressief 'beleefbaar' geworden. Zelfs verandert daarbij soms de betekenis, bv. 'bombast'. Kreatief schijnt mij de herhaling in groepen als 'Jut en Jul', 'een kerel als Kas', 'van Pontius naar Pilatus', 'van bikboord naar bakboord' enz.

per, pepel, pepeleer, pepeling, piepel, piepeleer, piepeling, piepelle, piepernelle, pimpeleer, plimper, pumpel, pumpelepamp, vlie(ge)bout(er), vliegellantier, vliegembout(er), vliegemouter, vliegewater, vliegewouter, vliewijter(e), vliflater, vliføeter, vliføeter, vlikketeer, vliwouter, weewouter, wiewouter. Opvallend is het groot aantal allitererende formaties; ook de ablaure is actief, maar niet het rijm. Vooral echter lijkt mij — ook in de verstaanbare samenstellingen zoals 'bloempater, boterschipper, mottewrijver, muurplakker, venijnvogelken, zomervliegere, enz. — het ritme expressief. Ook de namen voor het 'onze-lieve-heersbeestje', die Grootaers en Pauwels behandelden (zie *Bronnen* nr. 4), bewijzen dat de sprekers vaak aan het spelen zijn. In dit geval vooral door middel van alliteratie en ablaure: pipapow, piepauw, pimpaljoene, pipaljoentje, pinponpeuntje, pimpompulleken, pimpompole, pimpompolie, pimpamporeken, pimpampole, piempampole, piempampolie, pimpampolie, piempompolie, piempompolie, pampolie, pampulie, pompolie, pompuli, pimpernelleken; ook wel klankeffectief en ritmisch: pieternelleken; een enkele keer rijmend: olipolikoorn-dief (*ibid.*, blz. 151-157; de schrijvers schijnen niet alle vormen voor hun rekening te willen nemen).

(1) Omdat ze dan ook wel kunnen verloren gaan, beijverde Gezelle zich de woordgroepen, die hij „wederwoorden” of „tweelingwoorden” noemde (3, 140), zoveel mogelijk te verzamelen: „Wederwoorden zanten is de vl. taalgeleerdheid grooten dienst doen. *Colligite ne pereant!*” (3, 504, onder 'tuig').

Bij het 'beluisteren' van de woorden uit deze verzamelingen ervaren we dat, tegelijk met het herhalingsaspect, ook het ritme zeer vaak actief is zowel als de expressiekracht van de vokalen en konsonanten als dusdanig (met of zonder de steun van de oppositie tussen die klanken) : robbeldebokske, roerepamoeze, hakkepoffen, pieremachochel, piere-waaïen enz. Deze laatste zijn wel minder duidelijk door de klank verklaarbaar ... behalve misschien wanneer men de taal systematisch vanuit de niet-rationele kern zou ontleiden. En inderdaad, vele van die woorden horen thuis in dezelfde sfeer als de woorden waarin we het herhalingsaspect onweerlegbaar aan het werk hebben gezien. We kunnen de twee lijstjes (zie blz. 259 vv.), vooral dan de dialektische haast volledig verdelen over de categorieën waarin we de gegevens uit de rijm-, ablaut- en allitererende formaties hebben ondergebracht. En ook hier zijn weer vele varianten (opgetekend !); vgl. bv. abeluinig, aveluinig, schaveluinig, schaverottig, schamerottig enz.

Dit alles doet ons wel vermoeden dat we, de taal verder naar de buitenkant toe onderzoekend, — terwijl intussen het niveau van de woorden stijgt —, nog heel wat sporen van niet-rationele taalscheppende tendensen zouden ontdekken. En hier denken we dan aan de woorden met het *ie*-element waarover in de inleiding werd gesproken. Zou deze methode dan niet heel wat licht werpen op de woorden waarvan de etymologie tot op heden vraagtekens doet rijzen?
